

FÖRHANDLINGAR

Nationalekonomiska Föreningen

1998-02-04

Sammanfattade och redigerade av Helena Matheou

Ordförande: **Ulf Dahlsten**. Inledare: professor **Ingemar Hansson**, fil dr **Agneta Kruse**, docent **Ann-Charlotte Ståhlberg** och professor **Lars Söderström**. Övriga debattdeltagare: **Lennart Fastbom**, **Bengt Holmberg**, **Kari Lantto**, **Lars Jonung**, **Mats Persson**, **Bo Könberg** och **Johan Schück**.

Århundradets pensionsreform?

Ulf Dahlsten

Vi gör idag ett försök – som vi sa förra gången – att börja med lite mer aktuella ämnen. Det är med ganska kort varsel det här mötet är kallat. Vi kan konstatera att det är många som har hörsammat kallelsen och det känns ju roligt. Det är onekligen ett spännande ämne för dagen: "Århundradets pensionsreform?" Det är den som vi nu ser framför oss. Vad är det egentligen som de har gjort upp om? Syftet är att vi ska få en dialog mellan en av konstruktörerna av den här överenskommelsen och det akademiska livet och dem som har forskat kring de här frågorna. Med detta så vill jag hälsa er alla välkomna. Då går vi vidare till diskussionspunkten: Århundradets pensionsreform. Vi har som inledare Ingemar Hansson från Finansdepartementet som nu ska berätta om vad den här reformen egentligen går ut på. De frågor som vi så småningom hoppas få svar på – tillsammans med många andra som kommer att ställas här i kväll – är om den här reformen till att börja med behövs? Och för det andra: Håller den vad som har lovats? Är den politiskt hållbar? Är den beräkningsmässigt hållbar? Kommer Sverige att vara

konkurrenskraftigt efter den här pensionsreformen? Är reformen internationellt konkurrenskraftig? Vilka blir konsekvenserna för samhällsekonomin och för den enskilde? Och slutligen den avgörande frågan: Är reformen rätt utformad? Sen är det redan förvarnat om att det kommer frågor om 67-års pensionsålder. Det kommer frågor om kvittning mellan AP-fonder och statsskuld och ett antal andra aspekter som redan har varit uppe i debatt. Det finns många frågor kring pensionsreformen. Nu ska Ingemar Hansson på 25–30 minuter försöka ge ett i varje fall inledande svar på vad det här egentligen är för reform och vad går den ut på. Varsågod.

Ingemar Hansson

Tack så mycket. Jag tänkte då presentera det nya pensionssystemet, hur det är konstruerat och de viktigast effekterna ur samhällsekonomisk synvinkel.

Till att börja med kan man konstatera att det här är en mycket omfattande och ekonomisk mycket viktig och fundamental reform. Det är det egentligen av tre skäl.

För det första så berör reformen varen-

da invånare i det här landet genom att det handlar om folks framtida pension. Så varje person är berörd inom ett område som ur välfärdsekonomisk synvinkel är mycket viktigt.

Den andra orsaken till att det är en viktig reform är att den omfattar en mycket stor andel av de offentliga utgifterna. Totalt sett berör den ungefär 140–150 miljarder av de offentliga utgifterna. Tanken är att Riksdagen ska fatta beslut, inte bara som vanligt avseende nästa års utgifter, utan tanken är att man ska fatta beslut om årliga utgifter motsvarande 150 miljarder kronor fr o m nästa år till 50–100 år i framtiden. Så det är ett oerhört viktigt beslut som Riksdagen ska ta senare i vår. Det överstiger de årliga beslut som man normalt tar i budgetprocessen. 150 miljarder kronor ska då ställas i relation till de totala offentliga utgifterna som är 1 100–1 200 miljarder kronor. Det är en väsentlig andel av de offentliga utgifterna.

Den tredje orsaken till att det är en stor reform är att man i princip skapar ett helt nytt pensionssystem. Det handlar inte om att justera ATP utan man bygger ett helt nytt system utifrån nya principer. Reformen baseras i mycket hög grad på ekonomiskt fundamentala genomtänkta principer. Det är inte alltid som system är konstruerade på detta viset, men det här gången så har man faktiskt börjat med ett antal principer och så bygger man upp systemet utifrån dessa principer. De viktigaste principerna slogs i själva verket fast dels 1991 av den då avgående socialdemokratiska regeringen, dels 1992 av den nybildade borgliga regeringen. Så det rådde konsensus när det gällde principerna för reformen redan i början på 90-talet. Det har således tagit lång tid innan det slutliga förslaget föreligger.

Den grundläggande principen är att systemet är försäkringsmässigt, d v s det finns ett mycket nära samband mellan avgifter och förmåner. En annan princip är att det är hela livsinkomsten som styr den

framtida pensionen. En tredje princip är att systemet ska vara robust mot variationer i tillväxt och medellivslängd. Och det fjärde är att systemet skall bidra till ett högre sparande. Utifrån de här principerna har man byggt upp ett regelsystem varvid man har låtit principerna styra i oerhört hög grad. Jag var ganska involverad i den svenska skattereformen 1990–91 och även där började vi med några principer och byggde sedan systemet kring dessa. Det här systemet är i ännu högre grad baserat på och följer grundläggande principer. Man har drivit försäkringsmässigt tänkande mycket, mycket långt. Detta har fördelar ur ett par synvinklar. När man väl är överens om principerna så är det förhållandevis lätt för olika partier att komma överens om hur olika regler ska utformas. Det är således väldigt bra om man ska nå en uppgörelse att börja med principer och enas om dessa. För har man väl enats om principerna så är det någorlunda lätt att foga in pusselbit efter pusselbit av faktiska regler. Så var det med skattereformen och så har det varit den här gången. Har man väl byggt ett system utifrån sunda principer så fungerar det någorlunda väl även under oväntade omständigheter. Om man däremot har byggt upp ett system ad-hoc-mässigt så är det i stället vanligt att regelsystemet inte fungerar under oväntade omständigheter, varvid justeringar måste göras. Men det här systemet är baserat på sunda principer så nya fall som dyker upp ger oftast någorlunda rimliga effekter.

Det nya systemet torde möta ett betydande internationellt intresse. I vissa avseenden kan andra länder komma att imitera de lösningar som vi har valt.

Huvuddelen av förslaget har presenterats i en lagrådsremiss, vilket är en preliminär proposition. Lagrådsremissen är ett resultat av en överenskommelse mellan fem partier. Senare i vår kommer det en proposition och det kan då bli vissa justeringar. Eftersom fem partier är överens om lagrådsremissen så det är sannolikt att

Figur 1

	Fonderat	Ej fonderat
Förmånsbestämt	ITP	Folkpension ATP
Avgiftsbestämt	Privata pensionsförsäkringar Premiereserven	Fördelnings-systemet

propositionen kommer att ligga nära denna. Så det jag beskriver i dag är alltså ett förslag till reform så som den är specificerad i lagrådsremissen. Jag ska alltså hålla mig till det som finns i den lagrådsremiss som är publicerad, och en del annat ytterligare material.

Om jag då börjar med att sätta in det här systemet i sitt sammanhang, så kan man klassificera pensionssystem efter två olika kriterier: dels huruvida systemet är fonderat eller icke, dels huruvida det är förmånsbestämt eller avgiftsbestämt (*Figur 1*). Ett fonderat system utmärks av att det finns pengar avsatta och sparade. Ett förmånsbestämt system utmärks av att reglerna bestämmer vilka förmåner individen ska ha. I ett avgiftsbestämt system är det i stället avgifterna som styr de framtida förmånerna. Så kan man klassa in olika pensionssystem. Dagens folkpension är ett förmånsbestämt icke-fonderat system. Riksdagen har alltså beslutat hur många basbelopp folkpensionen ska uppgå till och utgifterna finansieras löpande över statsbudgeten. Även ATP är i huvudsak ej fonderat. Det finns en AP-fond men den är liten i förhållande till den totala pensionsskulden. Den motsvarar kanske 10 procent av den totala skulden. ATP-systemet är förmånsbestämt. I rutan fonderade avgiftsbestämda system återfinns normala privata pensionsförsäkring-

ar. Där betalar man in till försäkringsbolaget och försäkringsbolaget fonderar pengarna. Pensionen beror på vilken avkastning de här pengarna ger.

Det intressanta är då det nya pensionssystemet som består av två delar. Nämligen en premiereservdel som är ett fonderat avgiftsbestämt system. Lagstiftningen bestämmer alltså vilka pengar som ska gå till premiereserven och vad de sen ger för pension beror på avkastning och annat. Premiereservsystemet liknar således privata pensionsförsäkringar.

Fördelningssystemet är däremot innovativt och tekniskt spännande. Det är i huvudsak ej fonderat men det är samtidigt avgiftsbestämt. Och många har tidigare hävdad att sådana system kan man inte konstruera. Om de är avgiftsbestämda så måste de också vara fonderade. Men det nya fördelningssystemet är både avgiftsbestämt och icke-fonderat. Och det fungerar och är hållbart av skäl som jag kommer in närmare på senare. Fördelningssystemet är således en innovation i de här dimensionerna. Den här rutan är inte vanlig i världens pensionssystem men den fylls nu ut av det svenska fördelningssystemet. Och denna del är helt dominerande. Den motsvarar 16 procenten av de totala pensionsavgifterna på 18,5 procent. Detta om de nya reglerna i förhållande till de här två dimensionerna.

Jag ska närmare beskriva vad det är som bestämmer den årliga intjänade pensionsrätten, och det är samma sak som bestämmer den årliga avgiften. Den årliga intjänade pensionsrätten beräknas som lön, plus inkomst av annat förvärsarbete, plus sjukpenning, föräldrapenning, a-kassa och en del annat. I princip samma komponenter ingår i dagens pensionsgrundande inkomst. Den första nyheten är ett avdrag för den allmänna pensionsavgiften. Den betalas av löntagarna och motsvarar 8,47 procent av lönen. Logiken bakom det här avdraget är att det inte utgår någon pensionsavgift när man är pensionär och att man därför inte behöver försäkra den del av lönen som används för att betala de allmänna pensionsavgifterna. Utöver lön plus sjukpenning m m minus pensionsavgift så finns det något som heter pensionsgrundande belopp. Det är inslag i det nya systemet som är fördelningsspolitiskt motiverade. Så utöver den faktiska inkomsten individen har haft under året så ger man pensionsrätt för barnår, pliktjänst och studier. Så har man små barn så får en av föräldrarna extra förmåner, lite extra intjänad pensionsrätt det året. Om man har gjort värnplikten en stor del av året, så kan man få särskild pensionsrätt för det. Och om man har studerat så är tanken att man ska få viss pensionsrätt för studier som finansieras genom studiemedel. Så det är explicita fördelningsspolitiska inslag i reformen som ingår i den årligen intjänade pensionsrätten. Så summerar man detta och summan, dock max 7,5 basbelopp, vilket utgör pensionsunderlaget. Det multipliceras med 18,5 procent, som är den sammanlagda avgiftssatsen, och då får man fram under året intjänad pensionsrätt. Och poängen är att en under året intjänad pensionsrätt är exakt lika med årets pensionsavgift. För varje krona pensionsrätt som individen tjänar in ska det också betalas en krona i pensionsavgift. Det är exakt korrespondens mellan de här två sakerna. Det är avgifterna som bestämmer vilken

rätt man tjänar in, d v s systemet är avgiftsbestämt.

Genom den här konstruktionen fokuseras hela regelsystemet, hela tänkandet, till intjänandet snarare än till utbetalningen. Därför är den här kalkylen mycket central i hela systemets konstruktion. Kalkylen ska göras upp som en del av den årliga inkomstdeklarationen och taxeringen precis som idag. I samband med deklarationsförfarandet kommer myndigheterna således att bestämma årets intjänade pensionsrätt för varje individ i det här landet ett år i efterhand.

Nästa fråga är vem som betalar avgifterna, och då menar jag inte direkt i nationalekonomisk mening utan formellt. Arbetsgivaren betalar hälften och löntagaren hälften. Så det finns en arbetsgivaravgift på 9,5 procent av pensionsgrundande inkomst. Det finns också en av löntagaren betald allmän pensionsavgift på 9,5 procent av pensionsgrundande inkomst. På grund av det tidigare nämnda avdraget så motsvarar det 8,47 procent av lönen. Men det bör uttryckas i termen pensionsgrundande inkomst. Och sen finns det också avgifter för pensionsgrundande belopp avseende barnåret, förtidspension, pliktjänst och studier. Dessa avgifter har staten vänligheten att betala. Så det är ett betydande belopp som staten ska betala motsvarande de förmåner som tjänas in. Det visar hur pass trogen man är principer. Om man ger pensionsrätt för studier så ska det också betalas avgifter från statsbudgeten till pensionssystemet. Och det är ett mycket betydande belopp. Detta om intjänandet.

Vid ett ganska normalt heltidsarbete kan man mycket väl ha en pensionsgrundande inkomst på 200 000 kronor. Det motsvarar en årslön på 218 000 ungefär. Då blir den totala avgiften 37 000 varav 32 000 går till fördelningssystemet och 5 000 går till premiereserven. Så det är ganska mycket pengar vid en normal inkomst. De här 32 000 kronorna avseende fördelningssystemet, som är ett icke-fon-

derat system i huvudsak, betalas till dagens pensionärer. Resterande 5 000 kronor avseende premierreserven är då pengar som individen själv får välja placering av. Jag ska nu mer i detalj gå in på hur fördelningssystemet och premierreserven är uppbyggda.

Fördelningssystemet, ja, hitintills har vi då sett hur avgiften bestäms. Och sen ska vi komma fram till hur stor den framtida pensionen blir. För varje individ beräknas en fiktiv pensionsförmögenhet. Förmögenheten vid årets ingång räknas upp med hjälp av ett inkomstindex som mäter utvecklingen av den genomsnittliga inkomsten för alla i förvärvsaktiv ålder. Innebörden är att det utgår en ränta i fördelningssystemet motsvarande inkomstillväxten. Förmögenheten räknas också upp med hänsyn till arvsvinster allt enligt försäkringsmässiga principer. En viss andel av en kohort dör och den fiktiva förmögenheten som de hade fördelas ut på de överlevande i kohorten, precis som i andra pensionsförsäkringssystem. Sen lägger man till årets inflytande pensionsavgift och därigenom erhålls pensionsförmögenhet vid årets utgång. För varje individ beräknas på detta sätt hur förmögenheten ändras. Det kan ses som en sorts medborgarkonto. Man kommer vidare att skicka ut årliga besked till individerna som får information om den här fiktiva förmögenheten och hur den är beräknad. Systemet fäster således mycket stor vikt vid intjänandet, och vid de rättigheter, den förmögenhet, som folk har arbetat ihop. Ni vet inte idag vilken förmögenhet ni har i ATP-systemet, men ni kommer alltså att få årliga besked om vilken förmögenhet ni har i det nya systemet.

Hur gör man sen när man bestämmer pensionen? Det finns ingen pensionsålder i det nya systemet, utan personen väljer själv när han eller hon ska omvandla den upparbetade förmögenheten till en årlig pension. Från och med 61 års ålder kan man när som helst börja ta ut pensionen. Man kan ta ut den helt och man kan ta ut

den delvis. Det finns ingen pensionsålder längre i egentlig mening, utan man väljer själv när man ska börja ta ut pensionsförmögenheten. Vid uttagstidpunkten beräknas vilken förmögenhet du har, och därefter beräknas vilken årlig pension du ska ha. Därvid används det något som heter delningstal. Den årliga pensionen beräknas genom att förmögenheten divideras med delningstalet. Delningstalet bestäms i huvudsak av den återstående livslängden vid uttagstidpunkten. När jag blir 62 och vill ta ut pension så skickar jag in en ansökan om pension. Myndigheterna har då information om den återstående livslängden för personer i min ålder, och sen räknar de ut ett delningstal, och så räknar de fram den årliga pensionen. Personer har således en fiktiv förmögenhet som på detta sätt omvandlas till ett årlig pensionsbelopp. Poängen är att delningstalet styrs av återstående livslängd vid uttagstidpunkten och anpassas därmed automatiskt till förändringar i livslängden. Om medellivslängden ökar så blir den årliga pensionen motsvarande lägre. Därmed är systemet robust mot variationer i livslängd. I framtiden kommer det alltså att uppmärksammas när statistiska centralbyrån publicerar siffror på vår återstående livslängd. Då vet alla att dessa siffror styr storleken på de framtida pensionerna. Siffror som idag inte får någon större uppmärksamhet kommer att få stora rubriker i tidningen, gissar jag.

Sen finns det något som heter följsamhetsindexering. Den innebär att utvecklingen av pensionen beror på inkomstillväxten. Det enklaste vore att låta pensioner utvecklas i takt med den genomsnittliga inkomsten. En profil som innebär att pensionen utvecklas i takt med den genomsnittliga inkomsten har dock ansetts vara olämplig ur socialpolitisk synvinkel eftersom den initiala pensionen då skulle bli förhållandevis låg. Därför har systemet konstruerats så att den initiala pensionen blir något högre än den skulle ha blivit om man fick full inkomstupprä-

ning i utbyte mot att den årliga ökningen inte blir fullt så stark som inkomstutvecklingen. I själva verket har man beslutat att den årliga uppräkningen ska styras av inkomstindex utveckling minus 1,6 procentenheter. Innebörden är att utgående pension räkas om reallt i den mån tillväxten enligt inkomstindexet avviker från 1,6 procent. Om tillväxten är 1,6 procent så blir pensionen reallt konstant från det man tar ut sin pension tills man dör. Om tillväxten är 2 procent så stiger den reala pensionen med 0,4 procent per år. Om tillväxten är 1 procent så sjunker den reala pensionen med 0,6 procent per år. Avdraget på 1,6 procentenheter under uttagsperioden balanseras av en motsvarande högre initial pension, allt beräknat med en internränta motsvarande tillväxten. Om realräntan är lika med tillväxten så är detta en helt försäkringsmässig omräkning. Följsamhetsindexeringen gäller inte bara i det nya systemet utan även för utgående ATP-pensioner från årsskiftet 2001/2002. Den här delen av systemet tycker man är så bra så man låter den gälla även utgående ATP-pensioner från nämnda årsskifte. Därmed blir såväl ATP-utgifterna som pensionerna i det nya systemet relaterade till inkomstillväxten. Därmed blir systemet robust mot tillväxten.

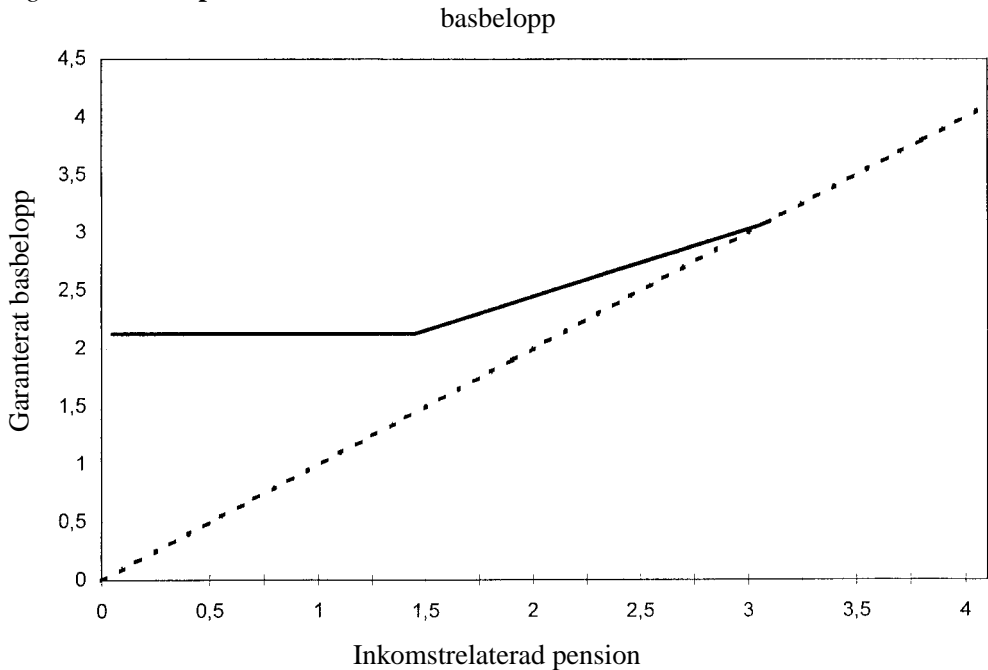
Det finns dock ett undantag från inkomstindexeringen och det är att ännu icke-uttagen ATP inte följer tillväxten, utan är reallt konstant. Man kan ifrågasätta om det är rätt. Jag har i vissa lägen argumenterat för att även icke-uttagen ATP bör följsamhetsindexeras. Men jag lyckades inte övertyga de mycket kunniga politikerna. Att icke-uttagen ATP inte inkomstindexeras utan är fixerad i reala termer innebär bristande inkomstföljsamhet men gäller en ganska måttlig del av pensionskulden samt avtar över tiden och är inte speciellt stor efter år 2010.

Nu ska jag säga några ord om premiereservsystemet. Det är inte alls så spännande intellektuellt för det liknar i huvud-

sak en privat pensionsförsäkring. Denna del är inte lika spännande rent konstruktionsmässigt men utgör ändå en viktig del av det nya pensionssystemet. En mindre del av avgiften, 2,5 procentenheter av 18,5, går till en premiereserv där individen själv väljer vem som ska förvalta de här pengarna. Det hela administreras av en nyinrättad premiereservmyndighet. Den enskilde meddelar premiereservmyndigheten vilken fondförvaltare han eller hon väljer och sen är det fondförvaltare som för ens räkning placerar dessa medel. När den enskilde vill ha ut sin premiepension så skriver han eller hon till premiereservmyndigheten och då ger premiereservmyndigheten order till förvaltare att sälja andelar så att man kan betala ut pension. Så allt går via en premiereservmyndighet. Men det är alltså värdepappersfonder som förvaltar pengarna och systemet är öppet både för svenska och utländska fonder så länge de uppfyller vissa villkor. De som inte väljer förvaltare får sin premiereserv placerad i en nyinrättad sjunde AP-fond. Premiepension kan tas ut tidigast vid 61 års ålder. Premiereserverna kommer att växa och blir på sikt mycket omfattande rent förmögenhetsmässigt. Den samlade förmögenheten ökar successivt och når full storlek först runt år 2040. Vid det läget räknar vi med att premiereserverna sammanlagt kommer att ha en förmögenhet motsvarande bortåt 50 procent av BNP. Det sker således en på sikt mycket betydande fondering i premiereservsystemet. Det årliga inflödet motsvarar 17 miljarder vilket är knappt 1 procent av BNP. Men med ränta på ränta så växer det till runt, som jag sa, 50 procent av BNP. Detta om premiereservsystemet.

Sen finns det en tredje del i de nya reglerna i form av en garantipension (Figur 2). De två delarna som jag har berättat om nu följer strikta försäkringsmässiga principer. Av fördelningsskäl införs ett bättre skydd för personer som har låg eller ingen inkomstpension alls. Detta

Figur 2 Garantipension

sker genom en garantipension som betyder att den som har ingen eller låg pension får en utfyllnad utöver premiereservpensionen och pensionen från fördelningssystemet. Garantipensionen ersätter dagens folkpension, dagens pensionstillskott och dagens särskilda grundavdrag. I framtiden ska pensionärer ha samma skatteregler som löntagare och inte, som nu, ha skatteförmåner i form av ett särskilt grundavdrag. Den slutliga utformningen av garantipensionen är inte exakt fastställd. Det här diagrammet avser den version som fanns med i en departementsstencil som publicerades för några månader sedan. På x-axeln anges den inkomstrelaterade pensionen. Det är alltså nivån på den sammanlagda pensionen från premiereservsystemet och fördelningssystemet. Om man inte har ett dugg pension därifrån så får man i alla fall drygt två basbelopp i garantipension. Det motsvarar ca 80 000 kronor i skattepliktig pension. Avtrappningen mot inkomstpensionen är 100 procent i det här intervallet.

I detta intervall finns det egentligen ingen försäkringsmässighet utan garantipensionen avtrappas krona för krona. Detsamma sker vid dagens pensionstillskott. I nästa intervall sker en avtrappning runt 40–50 procent så här får man lite bättre totalpension. Vid en pension på 2 basbelopp blir nettoeffekten bara ca hälften av skillnaden mellan 2 och 1,5 basbelopp eftersom man förlorar garantipension. Så här ligger en avtrappning runt hälften.

Garantipensionen fixeras i prisbasbelopp. Därmed hålls den reallt konstant över tiden. Genom stigande reala löner kommer hela inkomstfördelningen att flyttas till höger, så andelen som berörs av garantipensionen blir successivt lägre. Så som reglerna är bestämda kommer garantipensionen att bli allt mindre betydelsefull. Garantipensionen kommer emellertid att vara en vanlig förmånsbestämd utgift i statsbudgeten där regeringen och riksdagen kan fatta beslut om förändringar. Det är således inte alldeles självklart att garantipensionen verkligen blir reallt

konstant över tiden. Men om den blir reallt konstant över tiden så kommer dess relativa betydelse att sjunka successivt.

Jag ska även säga några ord om infasningen. Det nya systemet gäller fullt ut för personer som är födda 1954 eller senare. Personer som är födda 1937 eller tidigare, alltså dagens pensionärer samt personer som ligger nära pensionsåldern, är i sin helhet kvar i ATP-systemet. De berörs inte av den nya inkomstrelaterade pensionen. Däremot omfattas även dessa personer av följsamhetsindexeringen fr o m årsskiftet 2001/2002 så de har all anledning att hoppas att tillväxten blir högre än 1,6 procent för då, och bara då, får de en real uppräknings av sin pension. Blir tillväxten t ex 2 procent om året, vilket jag själv tror är en högst realistisk siffra, så är befintliga ATP-pensionärer vinnare, eftersom de får en årlig höjning av sin pension med 0,4 procent.

Vidare omfattas även de som är födda 1937 eller tidigare, alltså även dagens pensionärer, av garantipensionen men utformningen för denna åldersgrupp är föremål för en särskild utredning.

Personer som är födda tidigast 1938 och senast 1953 – det finns en hel del i den här församlingen som ligger i den åldersgruppen – ligger delvis kvar i ATP-systemet och delvis i det nya systemet. Är man född 1938 så får man 4/20 delar av det nya systemet och 16/20 delar av ATP. För varje senare årgång ökar andelen från det nya systemet med 1/20. Personer födda 1953 får därmed 1/20 av ATP och 19/20 delar av det nya systemet.

Nästa år beräknas och fastställs de pensionsrättigheter som tjänats in i det nya systemet fr o m 1960 och fram till och med 1998. Därmed fastställs således pensionsrätt i efterhand med utgångspunkt i registerinformation. En förälder som var hemma och skötte ett litet barn 1963 kommer som följd av ett riksdagsbeslut under 1998 att få en pensionsrätt fastställd för år 1963 som baseras inte bara på inkomsten 1963 utan även inkluderar

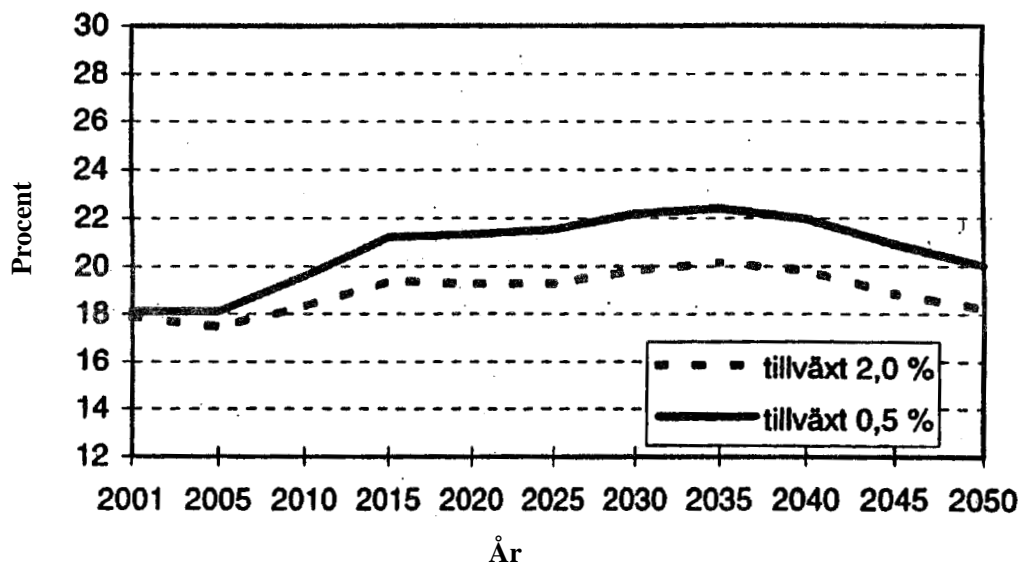
pensionsrätt för s k barnår. Många av er kommer att få besked hem någon gång under år 2000 om vilken pensionsrätt ni har tjänat in i det nya systemet fr o m år 1960 och fram t o m 1998. Därmed tillgodoräknas ni en fiktiv förmögenhet. Det gäller gigantiska belopp. Totalt sett räknar vi med att den implicita pensionsförmögenheten uppgår till 5 000 miljarder kronor. Flera tusen miljarder kronor som således ska fastställas ytterst baserat på ett riksdagsbeslut som tas någon gång i vår. Detta illustrerar reformens dimension.

Slutligen de viktigaste ekonomiska effekterna. Så här ser den beräknade utgiftsnivån ut inklusive garantipensionen (Figur 3). Figuren visar pensionsutgifterna som andel av lönesumman och baseras på ett antal antaganden som t ex att lönesumman utgör en konstant andel av BNP samt att förtidspension och andra transfereringar utvecklas i samma takt som lönesumman. Figuren visar utgiftsandel vid två olika tillväxttakter. Den nedre kurvan visar utgiftsandel när genomsnittsinkomsten ökar med 2 procent per år. År 2001 motsvarar pensionerna ungefär 18 procent av lönesumman. Andelen minskar något fram till år 2005 vilket beror på att 30-talisterna är ganska få. Och sen kommer 40-talisterna, varvid pensionerna som en andel av lönesumman stiger. Andelen ligger därefter mellan 18 och 20 procent. Vid 2 procent tillväxt blir således utgiftsandel högre än idag. Kalkylerna baseras på att premiereservens avkastning är lika med tillväxten i ekonomin. Så det kan finnas en viss underskattning om man tror att avkastningen blir högre. Vidare baseras kalkylerna på att garantipensionen är reallt konstant, och aldrig justeras upp av framtida riksdagar. Även detta antagande tenderar att ge en viss underskattning av utgiftsnivån. Men icke desto mindre så tyder figuren ändå på en hanterbar utgiftsutveckling för det här systemet.

Om tillväxten blir lägre, som t ex 0,5 procent motsvarande den övre kurvan, så

Figur 3 Pensionsutbetalningar i procent av lönesumman

blir utgifterna som en andel av lönesumman lite högre. Detta beror främst på att garantipensionen blir förhållandevis högre vid lägre tillväxt. Motsvarande kurva för ATP ser mycket värre ut. Då skulle kurvan förmodligen hamna utanför denna figur. Det nya systemets koppling till tillväxten medför att utgiftsdelen blir hanterbar även vid låg tillväxt. Anpassningen sker automatiskt så det krävs inga riksdagsbeslut om besparingar för att nå denna utgiftsandel vid låg tillväxt. Den första viktiga ekonomiska effekten är således att utgiftsutvecklingen är under kontroll även vid låg tillväxt och stigande medellivslängd. Jämfört med andra länders system så vill jag nog påstå att det här ser hyggligt ut.

Det kanske viktigaste är således att vi får ett robust och finansiellt hållbart pensionssystem. Robust mot tillväxt, inte fullt upp, men i mycket hög grad. Det är mer robust än ATP och mer robust än många andra länders pensionssystem. Systemet är också finansiellt hållbart. Det årliga avgiftsinflödet motsvarande 18,5 procent av de pensionsgrundande inkomsterna räcker för att systemet ska hålla

ihop. Man kan göra kalkyler på hur AP-fonden utvecklas i olika scenarier och det visar sig att systemet håller förutom under mycket ogynnsamma omständigheter. Vid dagens ATP-system skulle AP-fonden vara tömd runt år 2015. Eftersom avgiftsinflödet är tillräckligt stort är det nya systemet robust. Att avgiftsinflödet blir tillräckligt stort sammanhänger dock med att man förstärker pensionssystemet och försvagar statsbudgeten. Den underfinansiering som finns i dagens pensionssystem elimineras således i princip genom att underskottet skickas över till statsbudgeten. Därmed skapas ett robust pensionssystem och den underfinansiering som finns idag flyttas till statsbudgeten och blir därigenom mer tydlig, mer genomskådlig och mer hanterbar.

I själva verket är omflyttningen av avgiftsströmmar så stor att den i kombination med nuvarande AP-fond riskerar att ge en på sikt alltför stor AP-fond. Den skulle bli mycket större än vad som behövs för att den ska fungera som en buffertfond i det nya systemet. Tanken är alltså att AP-fonden ska vara kvar, och fungera som en buffert i det nya fördel-

ningssystemet. Men fonden behöver inte ha 700 miljarder för att fungera som en buffert i det nya systemet, utan det räcker med ett betydligt lägre belopp. Därav den s k finansiella infasningen som ordförande nämnde i början, dvs det skall ske någon typ av överföring från AP-fonden till staten. Inom kort kommer en departementsstencil att publiceras som innehåller alternativa modeller för denna finansiella infasning.

AP-fonden blir således en renodlad buffertfond. Den blir också renodlad så till vida att alla utgifter som inte är ålderspension flyttas från AP-fonden till staten. Det gäller t ex förtidspensioner. Alla utgifter som är ålderspensioner flyttas från staten till AP-fonden. Det gäller dagens folkpension. Avgiftsinflödet bestäms helt och hållet av intjänadereglerna och blir stort eftersom intjänandet är så omfattande. Den vid detta avgiftsinflöde alltför stora initiala AP-fonden motiverar således någon typ av återföring till statsbudgeten. Även efter denna överföring är systemet ekonomiskt sunt och stabilt i de flesta avseenden.

Slutligen är då frågan i vilken mån reformen leder till ökad ekonomisk effektivitet. Blir skattekiln för arbetsinkomster lägre genom pensionsreformen? Det nya systemet ger ett starkt samband mellan avgifter och förmåner. Därmed skulle man kunna dra slutsatsen att avgiften inte bidrar till skattekiln. Men samtidigt är det så, som jag visade, att garantipensionen kompenserar till 100 procent vid låga inkomster och till cirka 50 procent vid mellaninkomster. Garantipensionen medför att det totala systemet blir mycket mindre försäkringsmässigt än det skulle ha blivit i annat fall. Därmed kvarstår en betydande del av skattekiln. Reformen kan uppskattningsvis reducera den beräknade skattekiln motsvarande en arbetsgivaravgiftssänkning på 2–3 procentenheter. Psykologiskt kan det bli en lite större effekt genom att folk kommer att veta att årets intjänade rättigheter ackumuleras

till en fiktiv, och för premireservdelen faktisk, förmögenhet som styr den framtida pensionen. Den skattekiln som styr betendet kan därför komma att reduceras i något högre grad. Skattekiln för arbetsinkomster blir således lägre, vilket reducerar skatte- och transfereringssystemets snedvridande effekter. Detta är en av de viktigaste ekonomiska effekterna av pensionsreformen.

Ulf Dahlsten

Tack så mycket. Ordet över till kommentatorerna. Agneta Kruse kommer att berömma systemet medan Ann-Charlotte Ståhlberg kommer att ta fram alla de negativa aspekterna – om jag har förstått det rätt.

Agneta Kruse

Ja det är alldeles riktigt. Det är ju så att Ann-Charlotte, Lars och jag är alldeles för samstämmiga för att vi skulle kunna kommentera detta utan att först ha konfererat med varandra. Vi skulle upprepa oss för mycket. Så jag har tagit på mig att framförallt lyfta fram det som är bra med det reformerade systemet.

Jag skulle vilja börja med att lyfta fram att pensionsreformen, som jag ser som ett beslut att gå från ett omöjligt system till ett möjligt system, är ett tecken på att det politiska systemet faktiskt har fungerat. Med en public choice-modell kan vi lätt visa, att i ett system med majoritetsval kommer "pay-as-you-go"-system alltid att leda till att man röstar på utökningar av systemet. Detta har vi sett talrika exempel på, inte minst under sjuttioalet med ständigt ökande förmåner; så småningom kommer man till en ohållbar punkt. Som kontrast till detta menar jag att pensionsreformen visar, att det faktiskt har funnits politiker som har klarat av ta ett politiskt ansvar. Många har framfört att vi behöver en konstitutionell reform och använt pensionssystemet som exem-

pel på att det politiska systemet inte fungerar. Det är möjligt att vi behöver ett konstitutionell reform, men man får byta exempel, för det här har man faktiskt klarat av.

Ekonomer, och däribland vi som är inbjudna kommentatorer här, har länge hävdad att en pensionsreform är nödvändig. Med det menar vi att det gamla systemet är fullständigt ohållbart. Då är naturligtvis svaret på frågorna som Ulf ställde här i inledningen: Är det reformerade pensionssystemet hållbart, fyller den här reformen ekonomernas krav? Är det långsiktigt stabilt? helt avgörande. Ingemar gav ett mycket bestämt svar, att ja det är det. Som kommer att framgå instämmer jag i huvudsak. En annan fråga som ekonomer ställer är: Ger det en rimlig konsumtionsfördelning över livet? Det är det som pensionssystem i huvudsak handlar om, konsumtionsfördelning över livet. Vänder man på det kan man säga att det handlar om en rimlig konsumtionsfördelning mellan samtida yrkesverksamma och pensionärer. Vidare, får vi låga snedvridningskostnader? Ingemar betonade i inledningen att detta är en unik reform genom att man inte har gjort endast marginella förändringar, utan att man har valt ett helt nytt system, ett system som inte finns någon annanstans. Enligt Ingemar lades de fundamentala principerna för systemet fast 1991. Det är säkert riktigt, men jag skulle vilja betona att principerna faktiskt lades fast redan 1958 av Paul Samuelson i en fullständigt fundamental artikel. Där läggs principerna för fördelningssystem fast, hur de kan organiseras. Där föreslås inte ett förmånsbestämt utan ett avgiftsbestämt system, inte heller ett prisindexerat system, utan där visas att avkastningen i ett fördelningssystem följer tillväxttakten.

Huvudprinciperna i det reformerade systemet är följande punkter:

- Ett avgiftsbestämt system, där förmånerna baseras på hela livsinkomsten

Detta är en oerhört viktig princip. Där finns undantag till denna, Ingemar räkade upp dem och Ann-Charlotte kommer att gå in mer på dem. Undantagen utgör några rejäla skavanker i systemet, men huvudprincipen med den tydliga kopplingen mellan förmåner och avgifter finns och den är viktig av flera olika skäl.

För det första: genomskinligheten för den enskilda individen ökar. Genom de individuella (huvudsakligen fiktiva) pensionskonton, som Ingemar nämnde, kommer vi att få besked från Riksförsäkringsverket en gång om året om vår inarbetade pensionsbehållning. Detta underlättar individens planering av konsumtion, arbetsutbud och sparande på ett helt annat sätt än i dagens system. Det blir lätt att se hur det egna beteendet påverkar det förväntade pensionsutfallet. Det blir svårare att föra en diskussion om allmänna arbetstidsförkortningar som om produktionsresultatet inte skulle påverkas av detta. Man kommer att omedelbart kunna se att sänkt arbetstid idag ger lägre pension i morgon. Längre arbetstid i dag, högre pension i morgon. Denna genomskinlighet är mycket viktig och underlättar för individen att göra avvägningar. Detta menar jag är en stor fördel med det reformerade systemet.

För det andra: genom kopplingen mellan förmåner och avgifter får man även bort de "perverse" omfördelningseffekter, som ATP-systemet ger. De omfördelningseffekter jag talar om är de som ligger i 13- och 15-årsregeln. Dessa gynnar folk i karriäryrken och ger omfördelningar från låginkomsttagare till höginkomsttagare. Dessa omfördelningseffekter kallar jag för "perverse" – de går stick i stäv med traditionell omfördelningspolitik – och de försvinner med det reformerade systemet. Pensionssystemet kommer inte längre att gynna karriäryrken på bekostnad av dem som har yrken med flacka livslöneprofiler. Detta innebär också att skatteklar och excess burden minskar med det nya systemet. Fritid subventioner

ras inte längre genom att vi har den här tydliga kopplingen mellan förmåner och avgifter. Jag vill upprepa att kopplingen är långtifrån perfekt. Men så långt den bär är jag nöjd att den finns. Den här kopplingen hade man kunnat uppnå även i ett förmånsbestämt system, men det hade varit oerhört mycket krångligare och svårare att genomskåda för individen. Därför är det bra att systemet är avgiftsbestämt.

- Kombinationen fördelningssystem – fonderat system

I huvudsak kommer det att vara ett fortsatt fördelningssystem, men man kommer att ha ett inslag av ett fonderat system (proportionerna 84/16). Jag ser detta som en form av riskspridning. I fördelningssystem garanteras pensionen, den avkastning man får, av tillväxttakten, dvs av framtida produktionsresultat. I fonderade system är det avkastningen på kapitalmarknaden som garanterar pensionen. Därför ser jag detta som en form av riskspridning; en del av den framtida pensionen garanteras av framtida produktionsresultat, och en del på kapitalmarknaden. Vi vet att i långsiktig jämvikt är tillväxt och ränta lika. Men vi vet också att vi inte alltid befinner oss i långsiktig jämvikt, och då kan det vara bra att gardera sig på det här sättet. Vad som är den optimala mixen vågar jag inte ha någon uppfattning om, om just den här proportionen mellan fördelningssystem och fonderat system är den korrekta. Men det är bra att vi har börjat gå över till ett fonderat system och därmed också börjat med den här typen av riskspridning.

Vidare är det fullständigt avgörande att man har gått över från prisindexering till tillväxtindexering i fördelningssystemet. Prisindexeringen i det gamla systemet är en av de absolut viktigaste orsakerna till att systemet blev ohållbart. Det ledde också till att fördelningen mellan yrkesverksamma och pensionärer be-

stämdes av tillväxttakten och inte av vad man tycker är en rimlig fördelning.

- Delningstalet

Den årliga pensionen bestäms av individens inarbetade pensionsrättigheter, dvs av behållningen på pensionskontot dividerat med det sk delningstalet. Delningstalet bestäms av förväntad återstående livslängd vid pensioneringstillfället. Förändringar i livslängd som inträffar därefter påverkar inte pensionen. Detta kan sägas innebära, att pensionären bär kostnaden för de förändringar som har skett fram till pensioneringstidpunkten; risken för förändringar därefter delar man på. Pensionssystem är känsliga för demografiska förändringar, i särskilt hög grad för förändringar i livslängd. Delningstalet är en elegant lösning på detta problem.

Detta är de viktigaste punkterna i det reformerade systemet. Jag menar, att det är ett möjligt system och att det förmodligen är långsiktigt stabilt. Jag tror att man har lyckats sprida riskerna med pensionssystem; det gäller även de politiska riskerna. De ekonomiska riskerna genom korrekt indexering och genom uppdelningen i en del fördelningssystem och en del fonderat system, de demografiska riskerna genom delningstalet. Men de politiska riskerna är, skulle jag vilja hävda, väl så stora som de ekonomiska och demografiska riskerna. Sedan ATP-systemets införande har de politiskt bestämda förändringarna varit mycket större än de ekonomiska och demografiska. Dessa förändringar har varit stora, de har berört oss alla och gjort det besvärligt för oss att planera vår framtid. Jag menar att man har minskat möjligheterna, eller riskerna, för snabba politiska förändringar genom det reformerade systemets genomskinlighet, genom kopplingen mellan förmåner och avgifter. Det är inte längre så lätt att lova ökade förmåner. Med varje förmån följer en avgift, vilket är tydligt i det nya systemet.

Jag har tre punkter kvar som jag skulle vilja ta upp:

- Nivån i det reformerade pensionssystemet, delad pensionsrätt och flexibel pensionsålder

Dessa tre punkter handlar egentligen om vad jag skulle vilja kalla individens valmöjligheter. Nivån är satt till en avgift på 18,5 procent per år. Systemet är obligatoriskt och tvingar individen att från tidigt ungdom spara 18,5 procent per år. Den här nivån bestämmer konsumtionsfördelningen över livet, något som jag nämnde inledningsvis är en av de viktigaste aspekterna på ett pensionssystem. Det är svårt att bedöma om 18,5 procent är den rimliga nivån. Jag tycker det verkar högt. Eftersom systemet är så genomskinligt kunde man ha lagt obligatoriet på en lägre nivå och överlåt en större självbestämmanderätt åt individen. Risken finns naturligtvis att antalet personer utan tillräcklig pension ökar och att dessa då måste stödjas, d v s det traditionella "free-rider"-argumentet.

Den delade pensionsrätten ökar också den individuella valmöjligheten. Den är ett erkännande att familjer faktiskt kan avgöra hur man vill fördela tillgångar inom familjen. Den delade pensionsrätten gäller inte fördelningsdelen, som är den

stora förmögenheten utan endast premie-reservdelen. Det ser jag som en onödig inskränkning.

Den rörliga pensionsåldern tycker jag är mycket bra. Det finns ingen anledning att någon annan ska göra avvägningen mellan arbete och materiell standard åt individen. Den aktuariemässiga beräkningen av pensionen – högre resp lägre vid sen resp tidig pensionsålder ger korrekta incitament.

Tack för mig.

Ulf Dahlsten

Tack ska du ha. Så över till Ann-Charlotte Ståhlberg, Stockholms universitet.

Ann-Charlotte Ståhlberg

Ja, jag vet inte om det var enbart beröm, Agneta, det kom en del invändningar också. Jag har för avsikt att lyfta fram något av det jag ser som skavanker i systemet. Men jag vill börja med att visa en bild av det gamla, d v s det nuvarande systemet (*Tabell 1*).

Bakom denna tabell ligger beräkningar av vad olika personer förväntas få i pension från ATP med nuvarande regler och vad de förväntas betala till pensionssystemet under de yrkesverksamma åren. Beräkningarna avser personer födda på

Tabell 1 Förmåns/kostnadskvoten i nuvarande ATP för årsklasserna 1944–1950

Socioekonomisk grupp	Män	Kvinnor
Högre tjänstemän	0,84	1,06
Tjänstemän på mellannivå	0,88	0,88
Lägre tjänstemän	0,84	0,73
Kvalificerade arbetare	0,82	0,79
Ovalificerade arbetare	0,77	0,64
Alla	0,83	0,78

Källa: Ståhlberg, A-C (1994), *Reformerat pensionssystem. Kvinnors ATP och avtalspension*. SOU 1994:22.

1940-talet. Med förmåns/kostnadskvot menas den genomsnittliga kvoten mellan nuvärdet av individernas förväntade förmåner och kostnader i ATP. Jag har räknat med en real diskonteringsfaktor på två procent. Kvoten anger hur mycket olika grupper får tillbaka på varje inbetald krona till pensionssystemet. När kvoten mellan förväntade förmåner och kostnader är mindre än ett betyder det att individerna betalar mer till ATP-systemet än vad de förväntas få ut i pensioner och omvänt när kvoten är större än ett.

Vi ser att kvoten är olika stor för olika grupper. Kvinnliga högre tjänstemän och tjänstemän på mellannivå, både män och kvinnor, har högst kvot. Den lägsta kvoten har kvinnliga okvalificerade arbetare. Dessa får betala mer för varje krona i pension än någon annan grupp. Det här illustrerar tydligt att avgiften i nuvarande system inte är någon verklig, i betydelsen försäkringsmässig, avgift. Den ger inte förmåner som motsvarar avgiftens storlek. Den är delvis en skatt. Men i detta fall åstadkommer skatten inga systematiska omfördelningar från högre inkomsttagare till lägre inkomsttagare enligt traditionell fördelningspolitik.

Avgiften i det nya ATP däremot har ambitionen att vara försäkringsmässig – att ge förmåner som motsvarar avgiftens storlek – och därmed inte förorsaka skatteklara och vara fördelningsmässigt neutral. Frågan är i vilken utsträckning det syftet uppnås. De nyss visade omfördelningarna som går stick i stäv mot den traditionella fördelningspolitiken försvinner med den nya konstruktionen. Det är bra. Men vad händer med skatteklara i övrigt?

För det första kommer arbetsgivaravgift till ATP att betalas på inkomster över ATP-taket. Denna del av avgiften är en ren skatt. På dessa delar av inkomsten har vi inga ”raka rör” mellan förmåner och avgifter. För det andra subventioneras i pensionssystemet småbarnsföräldrar, värnpliktiga och de som går vidare till

högre studier. Jag menar att i detta ligger en risk för instabilitet. Genom att inte kategoriskt utestänga särintressen finns det en risk att även andra grupper efter påtryckningar kommer att ges fördelar i systemet. I stället kunde småbarnsföräldrarna ha kompenseras utanför pensionssystemet t ex genom höjda barnbidrag, de värnpliktiga genom högre dagpenning eller liknande. Vad gäller högre studier bör rimligen belöningen vara en högre lön, inte att jag får pension.

Därutöver, vilket också Agneta tog upp, fungerar obligatoriet som en skatt för dem som önskar en annan konsumtionsfördelning över livscykel och frivilligt skulle välja ett lägre pensionssparande, och som inte kan korrigera för detta genom att belåna resterande ”för hög” pension eller låna på annat sätt. Det här har kanske mindre betydelse för de flesta, men i varje fall för många unga människor kan det vara väl så kännbart. För dem är också obligatoriet som sådant en skatt.

Men den övervägande skatteklara svarar garantipensionen för. Ingemar beskrev hur garantipensionen är tänkt att fungera. Marginaleffekten av garantipensionen är i det förslag som nu gäller, 100 procent på den intjänade pensionens första 1,45 prisbasbelopp och därefter 42 procent upp till ca 3,1 prisbasbelopp. Till exempel får den pensionär som inte har tjänat in någon pension alls en garantipension på 2,13 prisbasbelopp. Det är drygt 77 000 kronor om året före skatt. Men den pensionär som själv har tjänat in en pension på säg, 2,5 prisbasbelopp får inte så värst mycket mer. Han eller hon har betalat varje öre i sin pension. Ändå får den personen bara drygt 20 000 kr mer än den som inte har betalat något alls. Det är först på den del av den intjänade pensionen som är större än 3,1 basbelopp som vi har ”raka rör” mellan förmåner och avgifter. Ingemar nämnde att detta var ett övergående fenomen. Till en början är det många som inte berörs av de ”raka rören”, men det problemet försvinner på lite längre sikt. Jag

skulle vilja hävda att det är först på mycket lång sikt som de "raka rören" kan uppfattas av individen. I en studie som jag gjort tillsammans med Stig Tegle på Vårdförbundet över medlemmarnas i Vårdförbundet pensioner i det nya systemet visar det sig att mellan 20 och 25 procent kommer att få en ATP som är mindre än 3 basbelopp. Dessa berörs således inte av några "raka rör". De är ganska många, nästan $\frac{1}{4}$ av Vårdförbundets medlemmar. Och sjuksköterskorna är ingen låglönegrupp.

Ulf Dahlsten

Hur stor procent kommer då att falla, enligt dina beräkningar, under det här strecket?

Ann-Charlotte Ståhlberg

Jag har inte gjort några beräkningar som gäller hela befolkningen, men Ingemar nämnde att bland dagens pensionärer är det 60 procent som inte kommer över 3,1 basbelopp. I våra beräkningar över Vårdförbundets medlemmar är det 20–25 procent av alla dem som pensioneras fram till år 2025 som inte gör det. Det är en hög andel, bland relativt välbetalda, som aldrig får uppleva de "raka rören" i det nya pensionssystemet. För dem är det

Tabell 2 Förmåns/kostnadskvoten med nuvarande ATP-regler för olika kohorter

Kohort	Förmåns/ kostnadskvot
1905–14	5,9
1915–23	3,7
1924–33	2,0
1934–43	1,2
1944–50	0,8

Källa: Ståhlberg, A-C (1990), "ATP-systemet från fördelningssystem till synpunkt", i *Allmän pension. Expertrapporter*, SOU 1990:78.

nya ATP mycket svagt relaterat till inkomsten och fungerar mer som ett grundtrygghetssystem än som ett inkomstrelaterat system. Utrymmet för raka rör är därför under lång tid relativt begränsat. Det beror i första hand på garantipensionen. Men också på att inkomster över taket är avgiftsgrundande för arbetsgivaravgiften men inte pensionsgrundande.

Jag vill också säga något om fördelningen mellan fördelningssystem och premiereservsystem. Det nya ATP är i huvudsak ett avgiftsbestämt fördelningssystem. Avkastningen på de pengar vi betalar till fördelningssystemet är den svenska ekonomins tillväxttakt. Är den lägre än marknadsräntan innebär fördelningssystemet en förlust för varje generation som det gäller. Förlusten behöver inte vara lika stor för varje individ. Förlusten kan t ex vara större för den som gör stora inbetalningar tidigt i livet än för den som börjar arbeta först efter en längre utbildning och därför gör huvudparten av sina inbetalningar sent i livet. Så trots att systemet är avgiftsbestämt kan vi få omfördelningar inom en generation.

En högre avkastning talar i och för sig för att det skulle kunna vara fördelaktigare med en något högre andel av pensionssparandet i premiereservsystemet. Men mot detta talar övergångsproblemet. Men också att premiereservsystem tenderar att vara politiskt instabila eftersom ett fördelningssystem är mycket fördelaktigt för de generationer som inför det. Det vet vi från nuvarande system. Där är erfarenheterna dessa (*Tabell 2*).

Tabellen visar vad olika årsklasser betalat eller skulle få betala till nuvarande ATP och vad de skulle få ut. Realräntesatsen vid nuvärdesberäkningarna har antagits vara 2 procent. Vi ser att kvoten mellan förmåner och kostnader är störst för de allra äldsta kohorterna. Förmånerna är nästan 6 gånger så stora som kostnaderna. Till och med 1933 års kohort är förmånerna åtminstone dubbelt så stora som kostnaderna. De som var unga

och saknade rösträtt när systemet infördes får däremot betala mer än vad de förväntas få i pensionsförmåner. Fördelarna med att införa ett fördelningssystem är uppenbara, varför det mycket väl kan hända att en generation beslutar att återinföra fördelningssystemet om premiere-servsystemet får en för stor andel.

Bland skavankerna vill jag också ta upp det som även Agneta nämnde, att det "bidde en tumme" av förslaget till delad pensionsrätt mellan makar. Det är trist, tycker jag. I principbeslutet från 1994 avsåg delningen hela pensionsrätten, men enligt vad som nu föreslås ska rätten till delning enbart gälla den mindre del av pengarna som sparas i premiereserven. Jag skulle vilja veta vad som ligger bakom.

Dessa invändningar hindrar mig inte från att säga att det nya systemet är väsentligt mycket bättre än det gamla. Det utlovar en balans mellan den yngre och den äldre generationens konsumtionsmöjligheter, något som är nödvändigt för långsiktig stabilitet i pensionssystemet.

Ulf Dahlsten

Tack ska du ha. Ordet till Lars Söderström från Lunds universitet.

Lars Söderström

Man kan fråga sig varför vi diskuterar detta ämne idag. Mitt svar är att vi under efterkrigstiden byggt ett system som förutsätter hög sysselsättning och tillväxt och att de förutsättningarna inte har uppfyllts. Därför krävs det reformer. Pensionerna är det första steget och jag tror att vi kommer att få se många fler reformer med syftet att anpassa trygghetssystemet till verkligheten. Pensionerna tar idag i anspråk ungefär 20 procent av lönesumman. Jag räknar in KBT o dyl. Utan tillväxt kan vi räkna med att avgiften skulle behöva fördubblas. Ett 40-procentigt uttag enbart för pensioner är na-

turligtvis ohållbart.

Vi kan konstatera att det råder en svag tillväxt och risk att vi skall hamna i en ond cirkel. Det gäller att på något sätt få upp den privata sysselsättningen och förbättra skattebasen. Tyvärr finns det anledning att tvivla på att vi skall lyckas. Men vi har en tidsfrist tack vare att 30-talisterna – de som nu går i pension – inte är så många. Det blir värre när 40-talisterna når den kritiska åldern. Då ökar utgifterna samtidigt som skattebasen kanske minskar. Så vi har några år på oss.

Jag är själv ganska nöjd med den diskussion som har varit. Man får vara en smula hoppfull om att vi ska lösa problemet när man tittar på den konstruktiva debatt som trots allt har skett angående pensionssystemet. Det är ju fråga om en helt genomgripande reform. En hel del heliga kor har slaktats. Man utlovar inga mirakel. Budskapet är kärvt och just därför trovärdigt.

En viktig nyhet är att man börjat tala om livscykeln. På 70-talet var detta ett fullt ord i det här sammanhanget. Riksförsäkringsverket och andra reagerade mycket starkt om man hävdade att pensioner skall ses som en form av livscykelomfördelning. Idag är det helt självklart att vi kan göra detta och att vi kan ta hela livsinkomsten som bas för att bestämma pensionen. Det är alltså ett helt nytt intellektuellt klimat i den här diskussionen. Och det ser jag som väldigt hoppfullt.

Är det århundradets reform vi bevittnar? Vad det handlar om är, som jag nämnt, ett försök att korrigera tidigare misstag. Och man kan konstatera att det säkert blir många ändringar i det nya systemet också. Ingemar Hansson har varit med om den stora skattereformen. Hur många tusen ändringar den har varit med om vet jag inte, men klart är att också den här pensionsreformen kommer att genomgå ett stort antal förändringar. Och det är viktigt att komma ihåg detta, för det gör det angeläget att diskutera vilka principer som ska styra den fortsatta reformverk-

samheten. Man kan ställa frågan: Vad är statens roll? Varför har vi ett obligatoriskt system? Varför har vi över huvud taget engagemang från statens sida i pensionsfrågan? Vilken princip ska vägleda statens engagemang?

Låt mig erinra om högkostnadsskyddet som en princip. Tanken är att man ska ha en arbetsfördelning mellan marknad och stat, där marknaden sköter allt enkelt och staten sköter det som marknaden har svårt med. Vad gäller försäkringar ligger svårigheterna framför allt i riskfördelningens svans. Privata försäkringsgivare har svårt att erbjuda skydd mot risker som inte är klart begränsade.

Ser vi på ålderspensionen är det ju på det sättet att de privata marknaderna är tekniskt ganska avancerade. Det är inte så komplicerat att spara ett antal år med avkastning och sedan ta ut resultatet. Att administrera detta klarar marknaden ganska långt. Vad som kräver statliga ingrepp är för det första att vi vill gardera oss mot gratispassagerare. Detta görs genom ett obligatorium, som anger en viss minsta nivå på det sparande var och en måste ha. Detta kan göras utan att vi behöver dra in skatter i bilden. Man kan ha ett avgiftsfinansierat obligatorium med det raka rör mellan inbetalning och förmån som vi har talat om tidigare i dag. Det är det ena. För det andra behöver staten gå in och ta sig an de personer som inte når upp till en skälig levnadsnivå med det här systemet. Detta är garantipensionens uppgift. Med garantipensionen följer marginaleffekter. Skall dessa hållas på en så låg nivå som möjligt måste man vara väldigt försiktig med hur systemet utformas. Jag ska inte upprepa vad som tidigare har sagts om den saken.

Det gamla pensionssystemet var ekonomiskt instabilt. Det höll inte politiskt. Frågan är om det nya systemet håller politiskt. Hur tryggt är det nya systemet? Låt mig bara kort illustrera hur man kan resonera i den här frågan. Det var en närliggande reform på 30-talet, nämligen den

som Roosevelt genomförde. Det rörde sig också den gången om ett avgiftsfinansierat system med premiereserv. Sedan kom krigen 1939, 1950 och ytterligare ett antal gånger. Varje gång dök det upp krigsinvalider och andra som hade svårt att få ihop till en hygglig pension. Dessa personer behövde alltså omfattas av garantireglerna. I och med att garantierna var ganska generösa växte systemet så småningom ut till en allmän grundtrygghet (social security).

Man kan fråga sig om detta är en ofrånkomlig utveckling? Inte nödvändigtvis. I själva verket finns det vitt skilda pensionssystem i världen. Se bara på våra närmaste grannar. Finland, Danmark, Norge och Island uppvisar en betydande mångfald i kombinerandet av individuella pensioner, avtalspensioner, garantipensioner, obligatoriska tjänstepensioner o s v. Det handlar om en brokig skara lösningar – en utmaning för var och en som tycker att public choice är intressant. Hur kan det komma sig att så närliggande länder som de nordiska väljer så olika system? Vad är det som är drivkraften i utvecklingen?

Om det nu finns ett system som det nya pensionssystemet, kan man naturligtvis fråga sig: Hur stabilt är det? När är det lönsamt att byta? Det enkla villkoret är att lönsamheten i fördelningsmodellen är avhängigt befolkningsökningen och tillväxttakten medan lönsamheten i fondmodellen beror av räntan. Är den första variabeln stor i förhållande till den senare, vill man byta. Men även om detta villkor inte uppfylls går det att tänka sig ett byte, nämligen för att uppnå en engångsvinst. De som vinner, och det var det som Ann-Charlotte nyss visade, är de som är med i själva bytet.

Det som kan vara återhållande i det här fallet är att det är lönsamt att vänta. Nästa år kan man göra en ännu större vinst, så därför kanske det finns en majoritet för långsamhet. Men man kan inte vara säker. Och det går att hitta på övergångsregler

som gör övergången ännu lönsammare. Ett knep är att gå från ett avgiftsbestämt system till ett förmånsbestämt, dvs man utlovar förmåner i framtiden som inte har någon koppling till dagens finansiering. På så sätt kan man ju få en väldigt kraftig övergångsvinst. Ett sådant beteende kan inte uteslutas den här gången heller. Den lilla premiereserv som finns i det nya systemet kanske majoriteten rätt som det är vill lägga beslag på.

Det har diskuterats en hel del om man får högre eller lägre pension i det nya systemet. Det är, som Agneta Kruse nämnt, en irrelevant fråga. Man kan inte jämföra vad som är omöjligt (ATP) med vad som är möjligt (det nya pensionssystemet). Vi måste titta på andra saker. En central fråga är om den absoluta nivån på pensionen är bra eller dålig. Är det ur livscykel synpunkt en korrekt avvägning mellan konsumtionsmöjligheterna på ålderdomen och tidigare i livet? Garantipensionen spelar här en viktig roll. Den ska garantera att även den som inte lyckas få ihop någonting ändå har en skälig levnadsnivå på ålderdomen. Det följer ganska automatiskt, tycker jag, att garantipensionen ska följa levnads-kostnadsindex, vilket också är fallet i det nya systemet. Det är socialbidragsnormen som ska styra denna del av pensionen. För att undvika "free riding" måste vi försäkra oss om att de som kan nå upp till skälig levnadsnivå med egna resurser också gör detta. Men vi behöver inte tvinga dem att komma väldigt mycket högre. Här har de tidigare kommentatorerna och jag samma uppfattning. Troligen skulle det räcka med en lägre nivå.

Om vi nu ändå bundit oss till en viss nivå, så finns möjligheten att medge en flexibel användning av pensionsrättigheterna. På så sätt erhålls en bättre anpassning till var och ens livscykel. Jag vill i det här sammanhanget gärna erinra om Gösta Rhen och hans tankar om hur man under livscykeln kan bygga upp fonder, eget tidskonto eller andra konton för att på så sätt finansiera avbrott (eller av-

bräck) i arbetet. I det nya pensionssystemet genereras individuella fonder som för en medelinkomsttagare kan röra sig om ett par hundra tusen kronor under livet. Hur använder man bäst 200 000 kr? Är det bäst att disponera beloppet när man är 65 eller 67? Eller finns det någon bättre användning? Jag kan tänka mig, om vi nu ska vara lite förmyndaraktiga, att man skulle kunna tillåta individerna att finansiera studier, t ex genom att ta ett sabbatsår mitt i livet. Den aktuella diskussionen om ett kunskapssamhälle gör ju en sådan tanke ganska attraktiv. Hursomhelst vore detta ett sätt att gå vidare med den här reformen att göra pensionssystemet bättre anpassat till individernas behov.

En sak som inte har kommit fram så mycket i diskussionen är olika övergångsproblem. Det är fråga om ett komplicerat system. Mycket av debatten har handlat om skatteväxlingen mellan arbetsgivaravgifter och egenavgifter och där tycker jag väl att Finansdepartementet hade kunnat bidra med att tala om att incidensen kanske inte är så olika i de bägge fallen. Men nu är kommunerna redan ute och kräver kompensation för egenavgifternas förmodat annorlunda incidens och det resulterar nog i att de blir överkompenserade. Men det överlåter jag åt Finansdepartementet att fundera på.

Vi har också generationsmotsättningen, och den tror jag kommer mycket mer i fokus i den framtida diskussionen. Vi har, som framgått av föregående talare, haft ett system som gett mycket olika utfall för olika årgångar av befolkningen. Och nu kommer man plötsligt in och säger att vi skall frysa situationen och för all framtid garantera uppkomna vinster, hur billiga pensionsrättigheter man än har fått. Det är förstås de som kommer efter som ska betala. Som 40-talist känner jag mig onekligen lite obehaglig över att det är på det här sättet. Alternativet är att säga att vi i ATP-systemet byggt upp rättigheter som saknar täckning och öppet diskutera hur underskottet skall bäras. Skall också

de som fått förmåner utan att betala vad de kostar drabbas, eller skall vi lägga hela bördan på de unga? Det rör sig om ca 5 biljoner som Ingemar Hansson sa. Nu försöker man släta över problemet och få det att framstå som om allt ändå hade varit bra fram till nu. Det är nog inte sista ordet i den saken.

Ordförande har rest en rad frågor:

Behövs reformen? Svaret är entydigt ja. Håller den matematiskt? Ja.

Politiskt? Kanske. Men de orättvisor som finns tror jag tvingar fram en hel del modifieringar, och de kan nog gå i olika riktningar. Det faktum att det finns en garantipension och att det inte är klart ut sagt att det handlar om ett socialbidrag, gör att det säkert kommer att dyka upp många krav/förslag på att höja den. Varje gång man tar sådana steg försvagas incitamenten i systemet. Man får mindre och mindre raka rör; mer och mer skatt i stället för avgift. Det blir samhällsekonomiskt kostsamt.

Konkurrenskraftigt? Ja vi slipper släpa på den kvarnsten som ATP-systemet utgör.

Finns det något bättre system? Vad är alternativet? Chile är ett exempel där man har gått hela vägen. Man har alltså omvandlat det gamla fördelningssystemet till ett rent fondsystem. Det ger både fördelar och nackdelar.

Konsekvenserna för samhällsekonomi? Att vi går från det omöjliga till det möjliga är uppenbarligen en god sak.

För enskilda hushåll innebär reformen att vi äntligen kan få hållbara löften. Vi vet nu vad som gäller, och kan anpassa oss efter detta. Det är säkert en fördel även om den förväntade pensionen skulle vara lägre.

Är det då rätt modell vi har valt? Ja i huvudsak tycker jag nog det. Det är inte lämpligt att lägga allt i ett fonderat system. 5 000 miljarder är inte lätt att placera. Och det är också onödigt. Dessutom kan det visa sig lönsamt att ha en ofonderad del vars tillväxt bestäms av humanka-

pitalets storlek och produktivitet. Avvägningen kan man ju alltid diskutera förstås. Jag tycker för min del att obligatoriet ligger på en onödigt hög nivå, inte minst för låginkomsttagare. Men på det hela taget är det rätt tänkt. Jag tror faktiskt att Sverige får en exportvara med den här reformen. Andra länder har anledning att ta efter oss. Det finns inte så många exempel. Exemplet med stort E har länge varit Chile. För framtiden kan det mycket väl bli Sverige.

Det nya systemet är avgiftsbestämt har vi hört, och det är bra. Men vi måste ha klart för oss att det handlar om en fiktiv bas. I basen ingår antagna inkomster för värnplikt, studier, barnafödande m m. Vi har alltså knutit pensionsrättigheterna till något som inte är konkret i form av varor och tjänster. Detta kanske inte är så farligt om det rör sig om en liten avvikelse, men basen/rättigheterna ska indexeras, så med åren kan det bli rätt stora avvikelser mellan sken och verklighet.

Jag för min del vill avsluta med och säga att jag hoppas att den ambition som genomsyrat pensionsreformen också kommer att genomsyra arbetet med alla de andra angelägna reformerna av vårt välfärdssystem.

Ulf Dahlsten

Då tackar vi Lars. Och så får jag be Ingemar, Ann-Charlotte och Agneta att komma fram. Tanken är att vi ska ha en frågestund. Vi har som princip att alltid sluta kl. 21 prick och det gäller verkligen i högsta grad i dag. Det finns en taxi som väntar på Agneta och Lars exakt kl. 21, annars hinner de inte med flyget. Prick kl. 21 kommer vi att sluta. Vi har 26 minuter på oss för frågor och jag föreslår att vi samlar ihop några åt gången. Vi kan väl ta några från församlingen också eftersom kommentatorerna var ganska snälla i sin allmänna bedömning. Jag hade tänkt börja med några frågor som jag funderat på. Procentsatsen 18,5 hur förhåller den sig

internationellt? Är det den nivån andra ligger på eller avviker den? Vad får det i så fall för effekter? Speciellt som det under en 20–30-årsperiod i ditt diagram såg ut som att vi skulle få ett negativt sparande i systemet. Vad får det för samhällsekonomiska effekter i förhållande till andra länder? Och den tredje var den lite mer tekniska frågan. Du talar om 67 års pensionsgräns, men om jag läste rätt, så är väl den genomsnittliga pensionsåldern i Sverige nu 62 år eller någonting sådant.

Agneta Kruse

Lägre. Runt 60–61.

Ulf Dahlsten

Runt 60. Om vi då skulle lagstifta om 67 så är det inte bara en höjning med 2 år utan en höjning med 7 år vi pratar om. Är det något dold effekt här som inte har gått upp för oss ännu? För sju års ökning av pensionsåldern – det är ganska mycket. Det är sju år vi lever de flesta av oss också. Frågor från publiken? Varsågod.

Lennart Fastbom

Vi har fått höra, att man inte kunde tänka sig att räkna upp pensionerna fullt ut med inkomstindex. Det ansågs av någon anledning inte vara socialpolitiskt acceptabelt; ett avdrag måste därför göras. Jag konstaterar, att man i utredningen DS 1995:41 anförde ett helt annat skäl för ett sådant avdrag. Man påtalade där att det skulle dröja åtskilliga år innan det reformerade systemet blev robust mot förändringar av avgiftsunderlaget relativt utgifterna, och så fortsatte man (och det är direkt citat): ”en förutsättning för att införa fast pensionsavgift är därför att även utvecklingen av pensioner beräknade enligt nuvarande regelsystem knyts till den allmänna inkomstutvecklingen.” Utredningen avsåg alltså, att ATP-pensionärerna skulle spela rollen som något slags buffert i sammanhanget.

Man kommer här naturligen in på frågan hur inkomstindex ska beräknas. I exemplet, som vi nyss såg, har man utgått från att inkomstindex ska komma att stiga med 2 procent om året. Om det blir så får ju även de gamla ATP-pensionärerna del av den reala inkomstutvecklingen med 0,4 procent per år. Som gammal pensionär får man buga och tacka för det. Men frågan är om det är realistiskt att räkna med att inkomstindex kommer att stiga i den takt. Vi har inte fått höra något om hur denna indexserie ska beräknas. Då jag 1995 tittade på hur realvärdet av vad som kallas för pensionsgrundande inkomst (PGi) tidigare hade utvecklats, fann jag att detta under perioden 1960–1994 i genomsnitt hade stigit med endast 1,1 procent per år. Om det blir fallet även framöver innebär det att ATP-pensionärerna får ett avdrag – en real inkomstminskning – på 0,5 procent per år. Vi pensionärer är ju visserligen vana vid avdrag av olika slag, men man kan ju ändå fråga sig: Är detta verkligen socialpolitiskt acceptabelt?

Ulf Dahlsten

En fråga till.

Kari Lantto

Jag undrar varför man inte, när man en gång reformerar pensionssystemet, passar på att göra ålderspensionssystemet till en försäkring mot arbetsförmåga p g a hög ålder. Man säger i något av en portalparagraf att: ”Pensionssystemets grundläggande funktion är att ge ekonomisk trygghet för dem som på grund av ålder eller nedsatt arbetsförmåga på grund av sjukdom inte kan få sin försörjning från förvärvsarbete”, se s 78 i SOU 1994:20 ”Reformerat Pensionssystem”. Rimligen avses det här att åldern minskar arbetsförmågan, precis som sjukdomar gör. Så pensionen är tänkt att försäkra arbetsför-

mågan mot ålderns inverkan, men det gör den rentav mindre enligt förslaget än vad det gamla systemet gjorde.

Låt oss betrakta två risker som varierar med åldern. Man vet inte hur tidigt i livet man förlorar sin arbetsförmåga, man vet bara att man kommer att göra det senast när man dör. Man vet inte heller hur länge man lever efter att man förlorat sin arbetsförmåga. Egentligen är det den mellanliggande arbetsförmögna delen av livet man behöver inkomstförsäkra. Reformförslaget verkar blunda för risken att bli arbetsförmögen. Den försäkrar främst risken att leva, och speciellt att leva länge, efter att man har *valt* att pensionera sig. Och det försäkrar den väl bra, så vitt jag förstår. Men varför inte försäkra mot det som "portalparagrafen" avser: risken att förlora arbetsförmågan relativt tidigt.

Jag sa det här i en tidigare diskussion om pensionssystemet i föreningen, se Ekonomisk Debatt 1994/4 s 477, och försökte dra uppmärksamheten till Peter Diamonds och James Mirrlees arbete om pensionssystemet. Martin Feldstein ("Social Security, Induced Retirement, and Aggregate Capital Accumulation" i JPE 1974) hade kritiserat pensionssystemet för att skada incitamenten att arbeta och spara. Diamond & Mirrlees ("A Model of Social Insurance with Variable Retirement", JPUE 1978) konstruerade en modell där de skador på arbetsincitamenten som Feldstein pekade på kunde definieras. I denna modell studerade de ett optimalt pensionssystem som maximerade de försäkrades förväntade nytta, utan att de valde att gå i pension innan de blev arbetsförmögna, utom över en viss optimalt vald ålder (tänk 68,6 år). Mirrlees fick Nobelpriset bl a för det arbetet, men det svenska pensionsreformarbetet verkar hans insikter inte ha påverkat.

För att förstå deras optimala pensionssystem är det lämpligt att betrakta två mer bekanta fenomen. Först en optimal försäkring i en idealiserad värld där vi

kan observera vem som är arbetsförmögen och vem som inte är det. Den skulle ge den försäkrade samma pension oavsett när han går i pension; detta är en standardförsäkringsidé eftersom det är tidpunkten för arbetsförmåga som är risken det försäkras mot.

Det andra och ännu mer bekanta fenomenet är en egenskap i det föreslagna pensionssystemet och faktiskt också i det ATP-system vi har. I båda ökar pensionen med den ålder man har när man går i pension. Ibland talar man om "raka rör", ibland säger man felaktigt att denna egenskap innebär en aktuarisk försäkring därför att den ger en aktuariskt beräknad ökning i pensionen för varje arbetat år. Kan man arbeta ett år till får man hela värdet själv, kan man inte det får man inget alls: Man är alltså helt oförsäkrad mot denna risk. I kontrast till den nyssnämnda optimala försäkringen i en idealiserad värld som gav en perfekt försäkring, är man i det så kallade "aktuariska systemet" helt oförsäkrad mot att förlora sin arbetsförmåga tidigt.

Diamond & Mirrlees optimala pensionssystem är ett mellanting mellan dessa två bekanta system. De accepterar faktumet att försäkraren inte kan skilja på dem som har förlorat sin arbetsförmåga p g a ålder, och dem som fortfarande kan arbeta men inte vill. En optimal pension beror då av åldern då man börjar ta ut sin pension på följande sätt. Den avviker från den konstanta pensionen vid perfekt information på så sätt att den faktiskt ökar om man uppskjuter sitt uttag av pension. Den ger alltså inte perfekt försäkring, därför att vi behöver incitament att arbeta. Men den avviker också från den "aktuariska pensionen" genom att öka mindre än denna. Den optimala försäkringen, i en värld där man inte kan skilja på vem som inte kan arbeta och vem som bara inte vill, utgör också "en morot" lagom stor för att man ska välja att arbeta om man faktiskt kan. Samma sak kan sägas på ett annat sätt: den optimala pensionen är så-

dan att om man ökar den det minsta vid en viss ålder för start av uttag så går alla i pension vid den åldern.

Men dessutom visar Diamond & Mirrlees att en allmän pensionsålder av det slag ATP-systemet har, och som reformförslaget helt uttraderar, är optimal. Vid en sådan allmän pensionsålder (tänk 68,6) är det så få arbetsförmögna kvar att det inte är lönt att locka dem att arbeta eftersom den otrygghet som resten drabbas av blir för stor. Pensionen kan vid åldrar över denna allmänna pensionsålder läggas på den konstanta nivån som skulle gälla vid perfekt information. Ingen skulle arbeta vid åldrar högre än denna allmänna pensionsålder.

Min fråga är alltså: Varför har man inte passat på att göra ålderspensionssystemet till en försäkring mot arbetsförmåga p g a hög ålder?

Ulf Dahlsten

OK. Nu Ingemar.

Ingemar Hansson

Jag ska svara på en del av de här frågorna och börjar med den fråga som Ann-Charlotte och Agneta reste angående delad pensionsrätt. Varför finns delning inte med i den ursprungliga formen? Det är riktigt som ni säger att den ursprungliga formen innebar att man skulle kunna dela även på den stora fördelningsdelen. I det nya förslaget i lagrådsremissen så är det i stället så att man delar premiereservdelen. Men ni gav intrycket av att delningen därmed blir väldigt mycket mindre. Men det är inte riktigt sant då delningen vad det gäller premiepensionsrätten är utformad så att man kan överföra hela premiepensionsrätten till make eller maka. I det ursprungliga tänkta systemet skulle man kunna dela lika mellan make och maka. I den nya förslaget som ligger kan en person överföra hela sin under året intjänade premiepensionsrätt till sin äkta hälft. Och

värdet av denna överföring är nästan lika stort som den tidigare. Om inkomsterna är ganska lika för man och kvinna så är värdet av den nya möjligheten i själva verket större än den gamla. Om man däremot har väldigt stora skillnader mellan man och kvinna så är värdet lite mindre. Men alltså, även att överföra hela sin premiepensionsrätt är en förhållandevis stor överföring. Enligt de räkneexempel som togs fram låg den typiskt på 60–70 procent av den delningen som man skulle ha kunnat uppnå vid det ursprungliga förslaget. Så väldigt mycket av delningen finns kvar även i det nya systemet.

Det restes också ett antal frågor om stabiliteten i det nya systemet. Pensionssystemet är oerhört stabilt, och utöver de faktorer som jag nämnde inledningsvis så finns det också en liten extra säkerhetsfaktor i form av en broms. Som alla vet så är det bra och ha en broms om det går för fort ibland. Det är tänkt att det i systemet även ska finnas en mekanism som begränsar indexuppräknningen om systemet i annat fall skulle ha blivit finansiellt ohållbart t ex som en följd av en oförmånlig demografisk utveckling, d v s om de samlade skulderna i pensionssystemet riskerar att bli alltför stora i förhållande till avgiftsinkomsterna.

Den instabilitet som ändå kan finnas hänger ihop med att allt bygger på att man verkligen kan leverera in 18,5 procent av de pensionsgrundande inkomsterna till systemet varje år. Och dessa pengar måste dels tas i form av avgifter från arbetsgivare och löntagare, dels från statsbudgeten, vilket också kräver uttag av skatter eller avgifter. Så finns det en instabilitet gäller det om vi verkligen kan vara säkra på att systemet kan erhålla inkomster som ytterst måste tas ut i form av avgifter och skatter på arbetsgivare och löntagare på 18,5 procent av de pensionsgrundande inkomsterna. Så osäkerheten ligger snarare i förmågan att driva in skatter och avgifter. Systemet i sig är hållbart. Ska vi leta efter en osäkerhet så ska vi

snarare titta på belastningen på statsbudgeten.

Det faktum att fem partier står bakom reformen och det faktum att man inte utan vidare kan ge förmåner utan att ta ut avgifter gör att tröskeln för justering framöver är oerhört mycket högre än i ATP-systemet. Så sannolikheten för att det blir frekventa förändringar är mycket mindre än i ATP-systemet. Systemets automatiska anpassning till tillväxt och livslängd gör att man inte behöver justera på det sätt som gjorts diskretionärt ett stort antal gånger under de senaste 20 åren. Därigenom har basbeloppet skrivits ner realt med ungefär 18–19 procent. Framöver kommer detta att ske automatiskt för det fall vi skulle få svag tillväxt. Så i viss mån kan man säga att man ser till att det sker automatiskt som under stor politisk vända och mycket protester har skett diskretionärt under de senaste 20 åren. Detta om stabiliteten.

Den tredje frågeställningen gällde garantipensionen. Det är sant som du säger, att garantipensionen gör att marginaleffekterna finns kvar i väldigt stor utsträckning. Om man därtill beaktar bostadsbidraget så är det ännu besvärligare. Det är bara att konstatera att här har vi en konflikt mellan fördelningsmål och effektivitet.

Ulf Dahlsten

Om vi går till låt oss säga 2010. Hur stor andel är då kvar under garantitaket?

Ingemar Hansson

Om garantipensionen ligger konstant så sjunker den här andelen någorlunda snabbt. Den är väl runt 60 procent i början vill jag minnas. Men därefter går den ner.

Ulf Dahlsten

Inklusive bostadsbidraget?

Ingemar Hansson

Nej. Exklusive bostadsbidraget.

Ulf Dahlsten

Inklusive bostadsbidraget då?

Ingemar Hansson

Då är det ju ytterligare folk som har mycket höga margineffekter. Jag tror ju inte heller att garantipensionen kommer att ligga konstant. Varför skulle inte samma politiska mekanismer som har verkat de senaste 20 åren verka framöver?

Ulf Dahlsten

Om siffrorna inte har ändrat sig alltför mycket så är det alltså 75 procent som ligger under garantitaket inkl. bostadsbidrag?

Ingemar Hansson

Det låter lite mycket. Min poäng är att det här är en konflikt mellan fördelningsmål och effektivitetsmål. Det är klart att man skulle kunna uppnå lägre skatteklår om den lägsta pensionen vore 40 000 kronor i stället för ca 80 000 kronor om året. Då skulle man få ner margineffekten riktigt ordentligt. Men den politiker som föreslår att man skulle minska minimivån på pensionen från 80 000 till 40 000 kronor om året skulle inte överleva. Så överlevande politiker ser till att den typen av margineffekter förekommer. Även välfärdsekonomiskt är det en konflikt mellan fördelningsmål och effektivitetsmål och Riksdagen och väljarna lägger stor vikt även vid fördelningsmål. Och därmed så når man inte så långt vad det gäller att minska margineffekterna. Vad man kan göra är alltså att minimera margineffekten givet vissa fördelningsrestriktioner. Och då vill jag påstå att reformen gör det i ganska stor utsträckning genom att ta

bort ineffektivitet. Detta var även Ann-Charlotte och Agneta inne på. Man tar bort en massa godtyckliga och omotiverade omfördelningar som skapar skatteklivar utan att det är fördelningsmässigt motiverat. Men man har ju ändå kvar stora skatteklivar, men jag tror att det är svårt att komma så mycket lägre genom pensionsreformer om man inte också offerar lite på fördelningssidan. Detta om garantipensioner och deras effektivitetseffekter.

Som Lars Söderström och en del andra var inne på; finns det utbyggnadsmöjligheter? Och det är helt klart att man gör något oerhört unikt genom att skapa ett konto mellan staten och varje individ som bor i landet. Man har alltså skapat en infrastruktur och kan hitta på väldigt mycket mera framöver om man så vill. Så rent tekniskt så tror jag att det inte behöver ta 10 år utan att det skulle räcka med något år om man t ex vill inkludera studiemedelssystemet i det här kontot. Det borde vara förhållandevis enkelt. Så när man väl har etablerat en infrastruktur i form av ett konto för varje individ så kan man om man så vill bygga på detta utan att den administrativa bördan ökar speciellt mycket.

Däremot vet jag inte om det skulle vara samhällsekonomiskt klokt att låta folk ta friår och andra lättsinnigheter. Även om de skulle betala sin inkomstförlust själva i termer av att man skulle få lite lägre pension framöver så ger produktionsbortfallet också ett skattebortfall, och de pengarna skulle ju folk då inte betala in. Ska man ge folk friår så ska de alltså rätteligen betala inte bara förlorad pension utan också moms, övriga arbetsgivaravgifter och inkomstskatt på den uteblivna produktionen. Man skulle alltså kanske fördubbla eller tredubbla dragningen från kontot för den som ville ha friår om man ska låta folk betala ett friår fullt ut.

Ulf Dahlsten

Eller höja deras pensionsålder.

Ingemar Hansson

Ulfs utomordentliga förslag att höja pensionsgränsen med 7 år ska jag ska ta med mig hem. Det finns säkert intresse. Men lite mer seriöst. Det här med nuvarande åldersgräns, om den nu är 60 eller 58 år, den hänger ihop med att väldigt många går i förtidspension. Och det är ett annat försäkringssystem. Det är sant att väldigt många går tidigare. Merparten går in i förtidspensionssystemet. En del erhåller enbart avtalspension, men det stora flertalet går in i förtidspensionssystemet och då ligger de kvar där till 65 års ålder. Och så är det tänkt att bli även i framtiden.

Den här eleganta skissen på försäkring mot arbetsförmåga, där skulle jag vilja säga att det vi har pratat om idag är ålderspensionssystemet. Det pågår även en reformering av förtidspensionssystemet. Förtidspensionssystemet är mera likt det du efterlyser, något typ av försäkring avseende arbetsförmåga. Men det har inte den här eleganta, optimala kurvan som ditt system har. Men lägger du ihop ålderspensionssystemet och förtidspensionssystemet så kommer du åtminstone närmare ditt ideal. Frågan är då varför man inte genomför idealet redan nu. Svaret är att det finns en viss leddid från teoretiska nybildningar inom nationalekonomin fram till dess att det blir politiska beslut. Om 20–30 år så kanske man integrerar förtidspensionssystemet och ålderspensionssystemet och får sådana här snygga kurvor. Jag stannar där.

Ulf Dahlsten

Hur var det med sparandet då?

Ingemar Hansson

Premiereservsystemet ger, i synnerhet under den 50-åriga uppbyggnadstiden, ett betydande tillskott till sparandet. Mellan en halv och en procent av BNP kanaliseras den vägen. Sen lite beroende på hur

man gör med den s k finansiella infasningen så kommer även AP-fonden att få ett överskott. Vi kan få ett finansiellt sparande på 1–1,5 procent av BNP i AP-fonden. Så det sammanlagda pensionssystemet kan mycket väl få ett betydande finansiellt sparande. Där har vi två bidrag till det finansiella sparandet. Som jag har nämnt och som kanske inte alla har förstått digniteten av så uppnås finansiell stabilitet i ålderspensionssystemet genom att statsbudgeten försämras. Varken skatteuttaget eller utgiftsnivån ändras totalt sett utan reformen endast omallokerar det finansiella sparandet inom den offentliga sektorn. Effekten lär bli en sämre statsbudget och ett större upplåningsbehov.

Ulf Dahlsten

Nu ska Lars och Agneta strax avvika. Har vi någon fråga från publiken till dem?

Lars Jonung

Vad händer med kvaliteten på investeringarna med det nya pensionssystemet? Det gamla ATP-systemet tillät en politisk styrning av investeringsverksamheten som framförallt gynnade bostadssektorn. Nu upplever vi hur delar av 1960-talets s k miljonprogram – finansierat i stor utsträckning genom det gamla pensionssystemet – rivs. ATP-systemet användes med andra ord till att försäkra kvaliteten på kapitalbildningen i vårt land och därmed våra tillväxtpotentialer.

Vad finns det för garantier att det nya pensionssystemet kommer att fungera bättre än det gamla ATP-systemet ur ett tillväxtperspektiv? Borde det inte skapas ett betydligt starkare ”marknadsinslag” i det nya pensionssystemet byggt på individuellt sparande i premiereserver för att underlätta tillväxten?

Det finansiella systemet är delvis en funktion av det rådande pensionssystemet. Länder som England och USA med starka inslag av fondering har också mer

avancerade och välutvecklade finansiella system. Kommer vi att gå mot en sådan utveckling i Sverige med det nya pensionssystemet?

Ulf Dahlsten

Fler viktiga frågor.

Lennart Fastbom

Jag fick inget svar på den här frågan om inkomstindex.

Ulf Dahlsten

Vi ska svara på den lite senare. Ytterligare någon? Varsågod.

Bengt Holmberg

Här har man beskrivit systemet som att vi går från ett ekonomiskt omöjligt pensionssystem till ett politiskt möjligt. Men har någon funderat över påverkan på incitamentsstrukturen. Hur kommer individerna – vi själva – att reagera på sikt och anpassa oss till och utnyttja det här systemet? Det är en incitamentspåverkande händelse som är av stor betydelse för den enstaka individen. Vad gör vi som ett resultat av det nya pensionssystemet?

Ulf Dahlsten

Nu får jag improvisera lite grann. Lars och Agneta måste ta en taxi. Nu ska ni få chansen att framföra några ytterligare kommentarer med anledning av vad Ingemar sagt och andra frågat, Ingemar får vänta med att svara.

Lars Söderström

Ett påstående som görs rätt ofta är att det står fem partier bakom reformen och att den därför är trygg. Ja, men inte immun mot ändringar i opinionsläget. Det är klart att medlemmarna i varje parti kan

ändra åsikt och att sedan alla fem partier-
na kan ändra sig. Det är väl det som kom-
mer att hända när folk får klart för sig att
det finns möjligheter att göra engångsvin-
ster genom en successiv övergång till en
modell liknande den vi nu håller på att
överge.

Kvaliteten på investeringarna. Ja, AP-
fonden kommer att ersättas av premiere-
serverna. Miljarderna kommer att överfö-
ras till individer som har möjlighet att ut-
trycka ett intresse för hur kapitalet place-
ras. Vi vet inte hur stor andel av befolk-
ningen som kommer att vara passiv i pla-
ceringarna och vad som skall hända med
deras kapital, men gissningsvis kommer
en stor del att vara aktiva och då får vi ju
den effekten på placeringarna. Sedan kan
vi diskutera om fonderingen ligger på en
sammällsekoniskt bra nivå, men det är
en annan sak.

Incitamentsstrukturen, ja det tycker jag
att vi har pratat rätt mycket om. Pro-
blemet, som jag tidigare sa, är att hålla
garantipensionerna på lägsta möjliga nivå
och i övrigt se till att det finns raka rör
mellan arbete och pension. Pensionen
skall så långt som möjligt ha karaktär av
uppskjuten lön.

Ulf Dahlsten

Agneta.

Agneta Kruse

En kort kommenter till det Ingemar sa om
följsamhetsindexeringen. Utgående pen-
sioner tillväxtindexeras inte utan indexe-
ras med en blandning mellan pris och till-
växt. Ett skäl till det är, enligt Ingemar,
att det ger en högre pension i början av
pensionärsåren; då vill man gärna ha hög
pension, t ex för att kunna resa. Man be-
höver mer inkomster då. Min kalkyl ser
inte riktigt så ut. Jag tror att man har ett
ganska stort konsumtionsbehov även
länge fram. De flesta av oss kommer att
behöva hjälp med omsorg, städning o dyl.

Det är rätt dyrt. Sjukvårdsbehovet ökar
med ålder och sjukvård är dyrt. Med den-
na metod för indexering kommer man att
ha så låga inkomster att man inte kan be-
tala avgifter till t ex kommunen. Med
följsamhetsindexeringen har man utgått
från att den här konsumtionen ska man
inte betala själv.

Kort om Lennart Fastboms påpekande
att även dagens ATP-pensionärer genom
följsamhetsindexeringen förmodligen
kommer att få avdrag på pensionerna
framöver. Det verkar troligt och är kanske
inte orimligt eftersom löftet från början
var för högt. Och dagens ATP-pensionä-
rer har inte betalat i relation till hur löftet
ser ut. Lars Söderström tog upp att även
40-talisterna förmodligen är gynnade ge-
nom övergångsreglerna. Det finns en stor
skuld uppbyggd. Det vore behagligare,
trevligare om man faktiskt erkände att
löftet var för högt och skar ner.

Lennart Fastbom

Jag frågade om det var politiskt OK.

Ulf Dahlsten

Nu ska ni iväg, en applåd till er. Det har
blivit kort tid för frågorna och jag känner
att det finns mycket kvar i luften. Innan vi
släpper in Ingemar för ett sista inlägg, så
ska vi be Ann-Charlotte kommentera.
Men först, jag ser att vi har Bo Könberg
här. Vill du kommentera ur ett politiskt
perspektiv?

Bo Könberg

Får jag nämna två saker herr ordförande.
Det ena är frågan om man ska ha fördel-
ningspolitiska inslag typ pensionsrätten
för barnår, högre studier etc. Där är min
personliga uppfattning att man för högre
studier inte bör ha det. Där har vi gjort en
kompromiss som innebär att det är gan-
ska låga pensionsrätter för högre studier.
Så ni behöver inte gå hem och vara så där

väldigt upprörda över den delen. I övrigt kan man väl också säga att det utan fördelningspolitiska inslag inte skulle blivit någon pensionsreform alls. Alltså allt det beröm som nu i kväll har östs över den nya reformen skulle ha uteblivit om man hade lagt fram ett förslag som innebar att i det nya pensionssystemet så skulle kvinnor i genomsnitt få sämre pension i förhållande till män än i det gamla systemet. Är det någon här som tror att man i en demokrati som den svenska skulle kunna genomföra ett sådant system så är de välkomna att ringa mig och tala om för mig hur det skulle gå till.

Sen är det en missuppfattning att vi på gamla dagar skulle få en blandning av prisindexering och tillväxtindexering. Det kanske ser ut så på ytan, men svaret är mycket enkelt, det är tillväxtindexering då också, men med den skillnaden att man fått ut en del i förskott.

Ulf Dahlsten

Det finns ytterligare några frågor till Ingemar. Men sen måste vi bryta. Lars hade en till.

Lars Jonung

När får vi civilrättsligt bindande äganderätt till våra pensioner?

Ulf Dahlsten

Lars ställer stora frågor här idag.

Mats Persson

Min fråga är mycket enklare än Lars Jonungs. Den gäller det s k barnåret, d v s de extra pensionspoäng som ska tilldelas barnfamiljer. Såvitt jag förstår får man inte dessa extra pensionspoäng som kompensation för bortfallen arbetsförtjänst, genom att man stannar hemma och sköter barn. I stället tillfaller de *alla* som har

små barn, oavsett om föräldrarna stannar hemma eller inte. I så fall är det väl likvärdigt med ett vanligt barnbidrag? Det är visserligen ett ganska komplicerat barnbidrag, där bidragets storlek beror på föräldrarnas inkomst enligt ett krångligt system, men det är likafullt ett barnbidrag. Och dessutom är det ett barnbidrag som betalas ut 20–30 år efter det att barnet har blivit vuxet och flyttat hemifrån. Min fråga är följande: Om man nu verkligen vill stödja barnfamiljerna, är det då inte bättre att betala ut barnbidraget medan barnen är små?

Ulf Dahlsten

Nu får det bli sista frågan, varsågod.

Johan Schück

BNP är ju en viktig faktor här för beräkningen av pensionen, men alla som har följt med närmare vet ju att BNP-utvecklingen vet man ju ingenting om förrän långt i efterhand. Och siffrorna hoppar och varierar väldigt mycket. Hur kommer man att hantera det här rent praktiskt? Vilken BNP är det egentligen som man ska räkna med?

Ulf Dahlsten

Nu har vi samlat på oss många stora frågor här på slutet. Nu tvingas vi sätta streck och lämna ordet till Ann-Charlotte och sen till Ingemar.

Ann-Charlotte Ståhlberg

Det jag vill kommentera är barnåren. I den frågan håller jag med Mats. De övriga frågorna lämnar jag över till Ingemar.

Ulf Dahlsten

Du är lika frågande som vi som frågar? Ingemar svarar nu och klarlägger allt.

Ingemar Hansson

OK. Jag börjar bakifrån. Om jag tar Johans fråga först; vilken BNP är det som ska styra? Och det var en tidigare fråga: hur beräknar man det här inkomstindexet? Det är samma fråga. Jo, det som är styrande är alltså inkomstindexet och det räknas ut som den genomsnittliga pensionsgrundande inkomsten för alla som har någon pensionsgrundande inkomst. Så det är i princip den genomsnittliga inkomsten för förvärvsarbetande som styr inkomstindexet. Precis som systemet räknar ut vilka pensionsgrundande inkomster var och en har så räknar systemet också ut den genomsnittliga inkomsten varje år. Ett index baserat på pensionssystemets egna register ska styra.

Johan Schück

Förtydligande, är det här de 1,6 procenten kommer in?

Ingemar Hansson

Ja, det är genomsnittsinkomstens utveckling i förhållande till 1,6 procent som styr huruvida utgående pension ska räknas upp eller ner reallt. Så det är alltså inte BNP, utan genomsnittlig inkomst före skatt. Och det är inte bara lönerna utan det är löner, plus a-kassa, plus sjukersättning, plus förtidspensioner och lite annat. Så i princip är det hushållens inkomster före inkomstskatt. Och det är så pass klokt konstruerat att ändrad sammansättning av skatteuttaget inte påverkar relationen mellan pensionärer och förvärvsaktiva. Inkomstindexet kommer att få en mycket stor betydelse i pensionssystemet och kanske även i andra sammanhang. Intjänadetakets uppgår till 7,5 inkomstbasbelopp, vilket betyder att taket indexeras med inkomstutvecklingen. Vi måste således lära oss nya begrepp. Inkomstbasbeloppet är det basbelopp som styrs av inkomstutvecklingen, det här indexet som jag nämnde, och sen kommer det att finnas ett prisbasbelopp som styrs

av prisutvecklingen. Så ordet basbelopp framöver kommer inte vara preciserat utan man måste säga prisbasbelopp eller inkomstbasbelopp.

Detta om inkomstindex. Barnåren. Mats sa att det var en enkel fråga angående barnåren. I själva verket så är barnårsrätten något av det mest komplicerade i hela systemet. För det finns nämligen tre alternativregler man får välja mellan. Det är då den mest förmånliga som individen tillgodoräknas barnårsrätt enligt. Det är inte födan- det av barnet som är avgörande, i så fall skulle männen vara uteslutna, utan det avgörande är om man har barn som är högst 4 år. Om man har barn som är högst 4 år, så får man välja om det är mannen eller kvinnan som ska tillgodoräknas barnårsrätten, och för den som då hushållet väljer så är det den förmånligaste av de tre reglerna som ska tillämpas. Ska man kalkylera så måste man i hushållet räkna ut vad beloppet blir enligt var och en av de tre reglerna för såväl mannen som kvinnan, varefter hushållet bestämmer om mannen eller kvinnan skall tillgodoräknas barnårsrätt. Och då ska man beakta sannolikheten för skilsmässa, sannolikheten för att erhålla garantipension m m. Så det är ett sofistikerat problem som kommer att resultera i snygga dataprogram som vi alla kan sitta och leka med.

Ulf Dahlsten

Det gäller ett par av oss.

Ingemar Hansson

Lars Jonung frågade om pensionen blir civilrättsligt skyddad. Ja, premiepensionsdelen kommer att omfattas av egendomsskyddet enligt grundlagen enligt våra juristers bedömning. Och därmed kan rätten upphävas endast genom beslut av två olika riksdagar. Den får alltså ett grundlagsskydd motsvarande egendomsskyddet. Däremot finns det inget motsvarande skydd för fördelningssystemet och

det är ju ett "pay-as-you-go"-system. Där tror jag inte att det vore lämpligt för våra barnbarn, om vi ska tänka på dem. Om vi skulle kunna bestämma hur mycket pension vi skall ha och barnbarnen aldrig skulle kunna justera detta så kan detta leda till orimligt resultat. Antag att vi hade bestämt att vi skulle ha t ex 58 procent i stället för 18 procent. Då vore det lämpligt att våra barnbarn kan rätta till det och inte är grundlagsförhindrade att göra så.

Sen var det frågor från Lennart Fastbom och Agneta angående fördelningen av pengarna under pensionstiden. När jag sa att det är socialpolitiskt bra, då menade jag i det nya systemet. Och där är ju frågan: hur ska man, när man väl väljer att ta ut sin pension vid t ex 62 år ålder, fördela den förmögenhet man har vid den tidpunkten. Och då sa socialpolitikerna, givet att det enbart handlar om att dela ut en given förmögenhet över tiden, att man inte bör starta alltför lågt och sluta väldigt högt. Utan man kanske ska sikta på en mera jämn fördelning av den reala pensionen under pensionstiden. Och genom att ha en jämn nivå kan man starta högre. Och då sa Agneta, att ja tänk om man har stora konsumtionsbehov när man blir väldigt gammal och det är ju kanske sant, då kan den valda fördelningen ge lite mindre avgiftsintäkter till kommunen.

Om man tittar på det liberalekonomiskt så kan man säga att de som får väldigt mycket i början, och vill ha en annan fördelning, de kan ju alltid spara. Så risken för att man betalar för mycket i början är kanske inte så stor. Men poängen är alltså att vad som är socialpolitiskt bra gäller det nya systemet.

När det gäller ATP, så handlar det inte så mycket om vad som är socialpolitiskt bra, utan det handlar om vad vi har råd med. Om något så säger man ju att ATP-systemet fungerar vid 2 procent tillväxt och fungerar inte vid lägre tillväxt. Om man följer den logiken strikt, så skulle gränsen för ATP-pensionärernas konstanta reala inkomst vara 2 procent och inte

1,6 procent. Men gränsen är alltså satt till 1,6 i stället för 2 procent, vilket måste tolkas som ett uttryck för generositet. Sen är det klart att tillväxten kan bli lägre. Tittar man historiskt så har inkomstindex periodvis ökat med betydligt mindre än 1,0 procent. Så det kan bli mycket lägre än 1,6 procent. Och då har du alldeles rätt. Om tillväxten blir t ex 1 procent så kommer ATP att justeras ner. Jag lovar dig om vi hade haft kvar ATP och tillväxten skulle bli 1 procent så skulle ATP justeras ner i det fallet också. Precis som det har gjorts de senaste 20 åren. Så att utgå från att ATP skulle vara reellt konstant vid låg tillväxt är inte speciellt realistiskt. Det som sker automatiskt vid de nya reglerna är vad som skulle ha skett i annat fall genom diskretionära beslut. Och det är mycket möjligt att det till och med är så att den nivå som följer för ATP nu är högre än vad den skulle ha blivit vid diskretionära beslut. ATP-pensionärerna kommer ju att hänga med inte bara under nedgångar utan också under uppgångar. Så det är inte alls självklart vilket alternativ som är mest gynnsamt för ATP-pensionär.

Ulf Dahlsten

Fick Lars svar på alla sina frågor?

Ingemar Hansson

Har du några fler frågor Lars?

Lars Jonung

Nej.

Ingemar Hansson

Det trodde jag aldrig.

Ulf Dahlsten

OK, nu är klockan kvart över. Vi över-skrider våra regler. Tack för diskussionen. Jag tycker vi avslutar med en applåd till de medverkande. Då ses vi den 18 och "grillar" Urban Bäckström.